Commentarius super S. Matthei Evangelium

Petri Iohannes Olivi

Chapter XXIV transcribed and edited by Sarah J. Pucciarelli

Description of Manuscripts

A: *Oxford, New College 49*

This manuscript is parchment and was written in the last half the of the fourteenth century. It contains 158 folios and the text is written in two columns.[1] The folios transcribed in this edition are 133ra through 138rb.

B: *Vatican City, Vaticanus latinus 10900*

This manuscript is parchment and was written in the fifteenth century. It is written in two columns of approximately 43 to 49 lines, and contains 207 folios that are 211x142mm. The scribe used red, blue and violet when composing the large and ornate initial letters that mark each new chapter. The chapter headings are found in red at the top of each recto.[2] The folios transcribed in this edition are 162rb through 169vb.

C: *Vatican City, Vaticanus latinus 1001*

[1] Henricus O. Coxe, ed., Catalogus codicum mss qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur, (Oxford: Oxford University Press, 1852), pg. 14.

[2] Bibliothecae Apostolicae Vaticanae, Codices Vaticani Latini: Codices 10876-11000, edited by Iohannes Bapt. Borino, (Vatican City, Bibliotheca Vaticana, 1955), pg. 117.

This manuscript is parchment and was written in the fourteenth century. It is written in two columns of text and contains 165 folios that are 250x186mm. In composing the initial letters that mark the beginning of each chapter, the scribe used red, blue or violet. The chapter headings are found at the top of each recto.[3] It is missing the first few folios of chapter 16, though the chapter markings indicate otherwise and is also missing chapter 24.

D: *Vatican City, Vaticanus latinus 8670*

This manuscript is paper and was written in the first half of the fifteenth century. It contains 204 folios, with the text running in two columns. The commentary on Matthew is found in the first 196 folios and is followed by a commentary on the *Pater Noster*.[4] The folios transcribed in this edition are 165rb through 171rb.

E: *Padua, Biblioteca Antoniana MS 366 Scaff. XV*

This manuscript is parchment and was written in the first half of the fourteenth century. It is 310mm X 235mm and contains 222 folios with the text running in two columns. The commentary is contained in ff. 1-211 and is followed by a commentary on the *Pater Noster*, *Questiones*, and the list of Gospels.[5] This manuscript seems to be missing the last half of chapter 10 through the beginning of chapter 24 of the commentary on

---

[3] Bibliothecae Apostolicae Vaticanae, Codices Vaticani Latini: Codices 679-1134, edited by Augustus Pelzer, (Vatican City, Bibliotheca Vaticana, 1931), pg. 484.

[4] Thomas Murtagh, Peter Olivi's Commentary: A Critical Edition and Chapter 5, verses 1-26 with a Commentary, (Thesis, Melbourne College of Divinity, 1992), pg. 88.

[5] Murtagh 91.

Matthew. The folios transcribed in this edition are 176ra through 182rb.

F: *Paris, Bibliotheque Nationale, latinus 15588*

This manuscript is parchment from the end of the thirteenth century and is 350mm X 230mm. It contains 181 folios with the text running in two columns and the Matthew commentary is found in ff. 15-134. The manuscript itself begins with five of Olivi's *Principia in sacram Scripturam* and ends with his commentaries on Romans and the Canticle.[6] The folios transcribed in this edition are 113rb through 117ra.

Editorial Principles

In creating this edition, I have attempted to remain faithful to the text in both spelling and syntax as it appears in the New College 49 manuscript, except in the following instances: I have regularized the assibilated ci/ti to ti, as in the case of words such as *vicia* which appear as *vitia* in the edition; I have capitalized all proper names; and I have attempted to impose modern English punctuation, including paragraph notation, onto the Medieval Latin.

For the ease of the reader, I have included both Biblical and Patristic citations in the footnotes. Other than some version of the Vulgate Bible, Olivi seems to have relied heavily on the *Catena aurea* of Thomas Aquinas.[7] When Olivi uses a source other than the

---

[6] Ibid. 90.

[7] Kevin Madigan, Peter Olivi's Lectures *Super Matthaeum* in Medieval Exegetical Context, (Dissertation, The University of Chicago, 1992), pg. 246; Murtagh 79-83.

Catena, I have included that citation as well in the footnotes.

Variant Spellings and Word Transposition

Word transposition in other manuscripts has been included in notation in the main body of this edition, but I have made no attempt to use them as a means of determining the relationships between the manuscripts because I possess only five and further study is needed of the other manuscripts. However, it can be said that there is an obvious relationship between MSS D and E because of the frequency and similarity of transpositions. Until I am able to do further study, I am assuming the possibility that the transposition of two to three words in a single manuscript is the result of scribal error and not a variant reading.

For the ease of the reader, I have omitted notation concerning the occurrence of variant spelling even when it occurs in more than one manuscript. It should be noted that there are more than 900 variations, not including variant spellings, and therefore, I have given only information concerning the addition or omission of words and phrases, transpositions and variant words.

The Text

(133ra) Capitulum vicesimum quartum[8]

Et egressus Iesus de templo,[9] ex quo ostendit equitatem sui iudicii comminando Iudeis iusta iudicia.

---

[8] MS F marks the beginning of the chapters with Roman numerals only.

[9] B/ adds *et cetera*; MS C is missing this chapter; MS E is missing the beginning of this chapter and will be noted when it begins; Matt 24:1.

Hic ostendit eam predicendo signa et causas et modos futuri iudicii seu futurorum iudiciorum, et primo narratur quid inde predixit occasione[10] ostensionis magnitudinis templi; secundo, quid[11] occasione questionis de hoc sibi facte a (133rb) discipulis ibi, ***Sedente autem eo***.[12] Pro primo dicitur quod, ***accesserunt ad eum discipuli ut ostenderent ei edificiationes***,[13] id est structuras magnas et multiplices templi, non quasi Christo etiam secundum sensum ignotas cum una cum eis sepissime[14] videret eas, sed tanquam admirabiles et velut tales[15] de quibus difficile esset credi quod deberent[16] derelinqui et destrui, sicut Christus in verbis premissis innuerat. Christus autem respondit quod totum funditus destruetur sicut ad litteram quadraginta duo anno post passionem Christi sub Vaspasiano et Tyto fuit impletum, quod non solum prope iustitiam ad puniendam scilicet culpam Iudeorum factum fuit, sed etiam secundum Remigium ad utilitatem fidelium,[17] ne forte aliquis parvulus in fide dum videret omnia illa que a Domino[18] fuerant instituta et a prophetis sanctificata adhuc permanere paulatim recedendo a sinceritate fidei ad carnalem Iudaismum transiret.[19] Decuit etiam quod sicut vere facta erat[20] evacuatio ceremonialis ritus templi quod sic per totalem

---

[10] F/ *occasionem*
[11] F/ adds *inde* but crosses it out
[12] Matt 24:3.
[13] ibid.
[14] F/ *sepissime cum eis*
[15] D/ *vel de tales*
[16] F/ omits *deberent* from text but adds it in the right margin; also adds sic in margin
[17] A/ omits *fidelium*
[18] A/ *Deo*
[19] *ne forte…transiret*; Remigius, CA 24.1.401a-401b.
[20] D/ corrects *fuit* in favor of *erat*; F/ *fuit*

destructionem templi evidenter totus ille ritus exterior[21] cessaret ut signum coresponderet signato.

Sedente autem eo super Montem Oliveti,[22] in hac parte primo querunt[23] discipuli tria secundum Ieronimum,[24] scilicet quo tempore[25] Ierusalem esset destruenda dicentes, ***Dic nobis quando hec erunt?***[26] Secundo, quo tempore Christus esset venturus, scilicet in gloria sua[27] vel potius sub quibus signis aut que signa preirent eius adventum ex quibus posset presciri vel[28] dignosci eius adventus unde dicunt, ***et***[29] ***quod signum adventus tui?***[30] Tertio, quo tempore consummatio seculi sit futura[31] unde dicunt, ***et consummationis seculi***,[32] quamvis forte ipsi secundam et tertiam pro una questione acceperint quia in adventu Christi putabant esse consummationem seculi. Marci autem tertio decimo dicitur quod quattuor Apostoli, scilicet Petrus, Iacobus, Iohannes[33] et Andreas, hic[34] seperatim quesiverunt a Christo ex quo videtur quod non omnes sed soli quattuor hic[35] quesiverunt,[36] nisi forte isti quattuor in persona

---

[21] MS E incipit hic.
[22] Matt 24:3.
[23] A/ *querunt primo*
[24] A/B/ add *primo*
[25] A/ adds *scilicet*
[26] Matt 24:3.
[27] A/ repeats *sua*
[28] F/ *aut*
[29] A/F/ omit ***et***
[30] Matt 24:3.
[31] F/ *ventura*
[32] Matt 24:3; *quo tempore…esset venturus*; *unde dicunt…**seculi***; Hieronymus, CA 24.2.402a.
[33] F/ omits *Iohannes*
[34] A/ *sed*
[35] A/ omits *hic*

duodecim hec[37] quesiverint seperatim ab aliis discipulis non autem a duodecim.[38] Lucas vero secundum Chrysostomum unam ait tamen[39] esse interrogationem, scilicet de Ierusalem[40] quasi estimantibus discipulis tunc futurum esse Christi adventum et finem mundi[41] quando[42] Ierusalima[43] destrueretur.[44]

Et respondens Iesus dixit eis,[45] in hac responsione Christus mixtim tangit plura tempora et precipue tria, scilicet tempus captivitatis Iudaice per Romanos facte sive per[46] demones quando scilicet occidendo Christum sunt a vero Dei cultu[47] reiecti, et tempus antichristi, et tempus ultimi iudicii. Pro quocumque autem tempore exponantur,[48] potest hec pars sic dividi quia primo ostenditur[49] quod Christi adventum preibunt quattuor,[50] scilicet multe[51] fallacie[52] et multi seductores, et multa prelia et temporales commotiones, et discipulorum Christi martyria et persecutiones, et diffusio evangelice

---

[36] E/ *quesiverint*
[37] A/ omits *hec*; D/F/ add *hoc*
[38] Cf. Mark 13:3.
[39] F/ *tamen ait*
[40] B/ *Ierusalema*; D/ *Ierusalima*; F/ *Ierosolima*
[41] A/ omits *quasi estimantibus discipulis tunc futurum esse Christi adventum et finem mundi*
[42] A/ *quod*
[43] B/ *Ierusalema*; F/ *Ierosolima*
[44] A/ *destruetur*; *Lucas unam…interragtionem*; *de Ierusalem…destrueretur*; Chrysostomus, CA24.2.402a.
[45] Matt 24:4.
[46] A/ *secundum*; F/ omits *per*
[47] F/ *cultu Dei*
[48] E/ *exponatur*
[49] F/ *ostendit*
[50] F/ omits *quattuor*
[51] A/ omits *multe*
[52] F/ *false*

predicationis[53] in universas gentes; secundo, ibi ***Cum ergo videritis abominationem***,[54] dat unum solemne signum futurarum[55] tribulationum (133[va]) explicans magnitudinem earum; tertio, ibi ***si ergo dixerint vobis***,[56] ostendit quod adventus Christi[57] erit subitus[58] et clarissimus[59] et omnibus patentissimus et precipue electis et ideo non est per loca aut signa[60] dubia et particularia disquirendus;[61] quarto, ibi ***statim autem post tribulationem***,[62] ostendit[63] signa grandia que prefatam tribulationem sequentur,[64] preibunt tamen vel comitabuntur[65] Christi adventum, tangens, cum hoc[66] magnificentiam et evidentiam adventus Christi tam[67] in reprobos quam in electos licet contrario modo; quinto, ibi ***ab arbore autem fici***,[68] per similitudinem confirmat quod dixit;[69] sexto, ibi ***amen dico vobis***,[70] iuramento hoc[71] astruit,[72] ostendens veritatem verborum suorum

---

[53] D/E/ *veritatis*
[54] Matt 24:15.
[55] A/ *futurum*
[56] Matt 24:26.
[57] A/ omits *Christi*
[58] A/ *subiectus*
[59] A/ *clarentissimus*
[60] A/ *singulariter*
[61] F/ *discurrendus*
[62] A/ omits *tribulationem*; Matt 24:29.
[63] B/ adds *quod*
[64] F/ *secuntur* (*sequuntur*)
[65] A/ *illa comitabantur*; F/ *concomitabuntur*
[66] A/ omits *cum*; A/D/F/ *hic*
[67] B/ *ante*
[68] Matt 24:32.
[69] A/ omits *quod dixit*
[70] Matt 24:34.
[71] D/E/ *hic*
[72] A/ adds *quod dixit*

esse infallibilem; septimo, ibi ***de die autem***[73] ***illa***,[74] ostendit horam sui adventus esse omnino[75] ignotam et inperscrutabilem hominibus. Ad intelligentiam autem huius partis sciendum[76] quod sicut prophete sub[77] captivitate Babilonica tres alias captivitates includunt ad tempus Christi spectantes, et consimiliter[78] sub liberatione populi Dei de captivitate Babilonica tres liberationes electorum includunt complendas in tempore gratie et tandem glorie eterne, sic Christus in captivitate Romanorum circa suum tempus[79] fienda duas alias[80] sequentes more prophetico comprehendit. Quod quidem sicut[81] in prophetis monstratum est,[82] fieri potuit quia sic[83] Deus providit eas[84] impleri debere conformiter quod una potuit per alteram et sub altera designari. Ut autem omnes quodammodo innotescerent et quodammodo[85] se invicem occultarent, sic[86] in ceteris locis ponuntur aliqua magis proprie spectantia ad unam et alibi magis spectantia ad aliam quod cum sermo contexitur continuatur ac si de una sola ageretur. Cuius exemplum

---

[73] F/ omits ***die autem***; F/ ***dicant***
[74] Matt 24:36.
[75] F/ *omnino esse*
[76] D/ *est sciendum*
[77] D/ *de*; F/ *in*
[78] D/ *consimili*
[79] F/ omits *circa*; *suo tempore*
[80] F/ omits *alias*
[81] D/ omits *sicut*
[82] A/ omits *est*
[83] A/ *sicut*
[84] F/ *eos*
[85] F/ omits from text *innotescerent et quodammodo*, but adds in the left margin
[86] D/ *sicut*

aliquando datum est[87] in pictura regie imaginis aut intrica vel[88] textura cordule filorum diversi coloris. In quo modo apparet filum album, modo viride, modo rubeum,[89] modo iacintinum;[90] ita quod secundum diversos situs sub una textura mutuo se revelant et mutuo se occultant. Sic[91] ergo in prophetis totus textus verborum potest duci[92] ad quamlibet[93] partium predictarum quamvis quedam[94] ad certa tempora magis proprie dirigantur et ad quedam minus proprie. Sic[95] et in proposito[96] fieri potest ut verbi gratia illa que hic dicuntur de multitudine pseudochristianorum et pseudoprophetarum, et de prodigiis eorum,[97] et de periculo erroris in electos, et de refrigentia[98] caritatis, magis proprie respiciunt tempora antichristi.

Que[99] vero de obscuratione[100] solis et lune,[101] et de adventu Christi in maiestate et de congregatione electorum ad eum[102] per angelos fienda tanguntur, magis proprie respiciunt[103] tempus extremi iudicii. Que vero de

---

[87] F/ *datum est aliquando*
[88] A/ *circa ut*
[89] A/ *rubium*
[90] Cl. Latin *hyacinthinum*
[91] B/E/ *sicut*
[92] A/ *dici*
[93] A/ *quemlibet*
[94] D/E/ omit *quedam*
[95] A/ *sicut*
[96] A/ *proponendo*
[97] F/ omits *et de prodigiis eorum* from text body, but adds in left margin
[98] B/ *refulgentia*; D/E/ *refrigescentia*
[99] A/ *quia*
[100] D/ *obscuritate*
[101] Cf. Matt 24:29.
[102] A/ *eos*
[103] D/E/ *respiciunt magis proprie*

destructione Ierusalem, et de persecutione Apostolorum, et de predicatione Evangelii[104] per orbem universum dicuntur, magis proprie respiciunt primum (133vb) tempus.[105] Quedam vero sunt ibi que satis communiter predictis temporibus aptari possunt, utpote quod[106] preeunt prelia, et pestilentie et fames, et quod abominatio desolationis ponitur in loco sancto.[107]

Ut autem breviter advertatur, quomodo omnia possunt ad unumquodque predictorum[108] coaptari. Primo, breviter applicemus omnia ad primum tempus, de quo quidem constat quod iminente excidio[109] Ierusalem sub Tito et Vaspasiano, non fuit periculum erroris in electos quale hic ponitur nec tunc fuerunt multi pseudochristi facientes signa ad seducendum electos. Circa mortem autem Christi fuit proprie illud periculum[110] quando et Apostolis dictum est, ***Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte***.[111] Tunc autem Iudeorum pontifices et scribe fuerunt quasi pseudochristi et pseudoprophete[112] prophetantes,[113] scilicet Christum adhuc venturum, nondumque venisse et[114] ex scripturis, et ex tota auctoritate sua, et ex tota specie sui zeli sueque religionis dederunt signa[115] fortia ad seducendum electos.[116] Et

---

[104] F/ *evangelarum*
[105] A/B/ *tempus primum*
[106] F/ omits *quod*
[107] F/ *suo*
[108] D/E/ *tempus*, omit *predictorum*; F/ adds *tempus*
[109] D/ corrects *occido* in favor of *excidio*
[110] A/B/ *illud periculum proprie*
[111] Matt 26:31.
[112] A/ omits *prophete*
[113] F/ adds *Christum*
[114] A/ omits *et*
[115] F/ omits *signa*
[116] A/ omits *electos*

tunc proprie fuit tribulatio magna in capite ecclesie scilicet, Christo et in matre eius cui nulla fuit[117] similis neque erit. Et nisi Deus ad solum triduum mortis Christi breviasset dies illos, electi desperatione peribant.[118] Quando etiam in templo Dei et in consilio sacerdotum sedit Cayphas pontifex una cum eis dans[119] sententiam mortis in Filium Dei,[120] tunc utique abominatio desolationis stetit[121] in loco sancto,[122] in qua re fuit opus maiori intelligentia, quam quando per Pilatum fuit posita in templo ymago[123] Cesaris aut quando equestris statua per Adrianum. Et per hanc proprie fuit desolatum et destitutum[124] templum et tota synogoga[125] omni gratia et spirituali societate et solatio Dei.

Statim autem post hanc tribulationem sol obscuratus est in Christi morte et stelle,[126] id est doctores synogoge de celo, id est de celesti statu divini cultus ceciderunt, et angelice virtutes commote sunt contra eos. Post hec autem Apostoli Spiritu Sancto pleni[127] traditi sunt in varias tribulationes et mortes et dispersi[128] per mundum in[129] brevi tempore, sic predicaverunt Evangelium quod Paulus [130] Romanos

---

[117] A/ omits *fuit*
[118] A/ *perissent*
[119] A/ omits *dans*
[120] F/ omits *Filium Dei* from text body but adds in right marin
[121] A/ *stent*
[122] Cf. Matt 24:15.
[123] Cl. Latin, *imago*
[124] A/ *destructum*
[125] F/ *synogoga tota*
[126] Cf. Matt 24:29.
[127] D/E/ *repleti*
[128] F/ adds *sunt*
[129] D/ *et*
[130] A/D/ add *ad*

decimo dicit,[131] pro[132] tempore suo[133] impletum ***quod in omnem terram exivit sonus eorum***.[134] Et propter[135] hec subsecuta sunt prelia et opiniones preliorum, et venit finis et consummatio synogoge subito[136] venit autem in die carnalibus Iudeis ignota.[137] A tempore autem resurrexionis Christi cepit tunc Christus[138] venire in ***virtute magna et maiestate*** et[139] in Romanis imperatoribus. Sic venit potenter super Iudeos quod omnes tribus terre fuerunt in planctu.

Missi sunt autem[140] Apostoli quasi angeli ad congregandum[141] electos de gentibus universi orbis. Ad tempus[142] autem secundum scilicet antichristi magis prope[143] currunt verba preter illud de destructione Ierusalem et de die iudicii quamvis et ista tunc temporis credam[144] implenda duppliciter et sub dupplici sensu: primo, videlicet mistice et quasi per quamdam conformitatem ad tempus mortis Christi per[145] pseudoscribas et per[146] pseudopontifices (134[ra])

---

[131] F/ omits *dicit*
[132] F corrects *propositione* in favor of *pro*
[133] D/E/ *suo tempore*; F/ adds *dicit*
[134] Romans 10:18.
[135] A/F/ *post*
[136] F/ *sub Tyto*
[137] A/ *ignoto*
[138] A/ *Christus tunc*; B/ omits *tunc*
[139] A/ omits *et*; Matt 24:30.
[140] F/ *missi autem sunt*
[141] A/B/ *congregandos*
[142] F/ *a tempore*
[143] A/B/ *proprie*
[144] E/ *cradam*
[145] A/D/ *et*
[146] D/ omits *per*

condemnati; secundo, quasi[147] litteraliter et aperte iuxta typum in Symone Mago[148] qui dixit se Dei Filium,[149] et[150] in Nerone primam persecutionem martyrium[151] inchoante preostensum, sicut Apostolus secunda ad Thessalonicenses secundo occulte innuit.

Reliqua autem facile est coaptare nam post tribulationem dierum illorum ***predicabitur evangelium in universo orbi***[152] ***et tunc veniet*** finis mundi.[153] Hiis ergo aliqualiter[154] pretactis, legamus litteram sicut communiter sancti legunt.[155] Dicit ergo ***videte***, id est diligenter precavete, ***ne quis vos seducat***.[156] Cuius causam subdit dicens, ***multi enim***[157] ***venient in nomine meo***,[158] id est usurpantes sibi[159] nomen meum et auctoritatem meam, scilicet ***dicentes ego sum Christus***.[160] Secundum Ieronimum unus istorum fuit Symon Magus.[161] Potest etiam legi quod venient in nomine meo, id est quasi a me missi et dicent, ego sum Christus, id est verus[162] pontifex et vere habens

---

[147] A/ *quia*; F/ *autem*
[148] Cf. Acts 8:9-24.
[149] A/D/ *Filium Dei*
[150] F/ *ac*
[151] F/ omits *martyrium* from text body but adds in the right margin
[152] A/B/ ***mundo***; F/ ***orbe***
[153] Matt 24:14.
[154] B/F/ *qualiter*; add *cumque*
[155] F/ *legunt sancti*
[156] Matt 24:4.
[157] A/ *autem*; D/E omit either
[158] Matt 24:5.
[159] F/ *scilicet*
[160] Matt 24:5.
[161] *unus istorum fuit Symon Magus*; Hieronymus, CA 24.2.402b.
[162] E/ *vere*

auctoritatem[163] et doctrinam Christi. Et hoc[164] modo omnes heresiarche fuerunt antichristi secundum illud Iohannis in prima epistula sua[165] dicentis,[166] ***nunc antichristi multi facti sunt*** et quod ***ille est antichristus qui negat Patrem et***[167] ***Filium*** aut ***qui solvit Iesum***,[168] id est personalem unionem deitatis et humanitatis Christi. Dicto[169] autem quod caveant a predicta seductione[170] subdit[171] quod caveant a turbatione dicens, ***videte ne turbemini***.[172] Causam autem unde possent turbari premittit, ***audituri enim estis***[173] ***prelia***, scilicet vere facta ***et opiniones preliorum***[174] quasi fiendorum, quasi dicat multa prelia fient, et post[175] hec de amplius fiendis multe suspitiones erunt. Vel secundum alios, qui audit ipsas[176] voces et strepitus, qui fiunt in preliis audit prelia. Qui autem de preliis longe gestis aliqua audit, audit opiniones vel rumores preliorum.[177] Quare autem non debeant turbari ostendit subdens, ***oportet enim hec fieri***,[178] quasi diceret hoc[179] exigit

---

[163] B/ adds *Christi*
[164] D/ *hec*
[165] A/ omits *sua*
[166] A/ adds *si*
[167] F/ *aut*
[168] I John 2:18, 22; I John 4:3.
[169] F/ MS is smudged but could be taken as *dicto*
[170] A/ *seditione*
[171] A/ *subdicit*
[172] Matt 24:6.
[173] D/ omits *estis*; E/ *eritis*; F/ *essent*
[174] Matt 24:6.
[175] F/ *preter*
[176] F/ omits *ipsas*
[177] D/E/ *rumores vel opiniones*
[178] Matt 24:6.
[179] D/ *hec*

divina iustitia et[180] providentia et hominum malitia et utilitas vestra.[181] Ne autem credant quod post hec[182] subito sequatur finis mundi, subdit, ***sed nondum***[183] ***statim finis***,[184] scilicet mundi. Qualiter autem fiant prelia predicta et plura mala alia[185] ostendit subdens, ***consurget enim gens in gentem***,et cetera, ***et erunt pestilentie***,[186] scilicet variorum morborum ex corruptione aeris aliarumque causarum universalium provenientes.

Hec autem omnia initia, id est inchoationes et signa[187] ***sunt dolorum***,[188] scilicet maiorum[189] paulo post futurorum. Et secundum sanctos predicta ad litteram precesserunt captivitatem Iudeorum factam per Romanos. Et patent[190] hec in historia Iosephi, ***tunc***, id est a[191] tempore quo hec fieri incipient, ***tradent vos***, scilicet[192] discipulos meos ***in tribulationem***[193] ***et eritis odio omnibus gentibus***.[194] Secundum Origenem, exaggerative positum est omnibus pro multis.[195] Ieronimus vero[196] dicit quod tunc contra Christianos

---

[180] A/ omits *iustitia et*
[181] B/ *nostra*
[182] A/F/ *hoc*
[183] F/ *non*
[184] Luke 21:9.
[185] F/ *multa alia malia*
[186] Matt 24:7.
[187] F/ *presagia*
[188] Matt 24:8.
[189] D/E/ omit *maiorum*; F/ *malorum*
[190] D/ *patet*
[191] F/ omits *a*
[192] D/E/ *id est*
[193] A/ *tribulatione,* adds *et occident*; B/F/ adds *et cetera*
[194] Matt 24:9.
[195] *Exaggerative…pro multis*; Origenes, CA 24.3.404b.
[196] A/ omit *vero*

aliquo modo consenserunt in unum omnes gentes. Cum autem contingerint[197] que[198] Christus predixit, tunc fient persecutiones. Iam non ex parte sicut ante[199] sed generaliter ubique adversus[200] populum Dei.[201] ***Et tunc scandalizabuntur multi***, scilicet (134rb) contra sanctos turbati vel a fide ruentes, ***et invicem tradent***,[202] non quod boni reciproce tradant malos sicut traduntur ab eis, sed soli mali tradent bonos, sed dicitur sic[203] quia[204] mixti erunt. Et secundum Chrysostomum, postquam duplex prelium posuit, scilicet quod est ***a seductoribus*** et quod est ***ab inimicis***,[205] hec consequenter[206] ponit tertium prelium quod est a falsis fratribus.[207]

Et multi pseudoprophete surgent,[208] quidam referunt hoc[209] ad pseudoapostolos quos Paulus nominat falsos fratres; Iohannes vero antichristos, qualis secundum Hilarium fuit Nicholaus unus ex septem diaconibus.[210] Alii vero referunt[211] hoc[212] ad tempus

---

[197] A/ omits *contingerint*
[198] D/ *quod*
[199] A/B/D/E/ *quandoque*
[200] F/ *contra*
[201] A/ *Domini*; It should be noted here that MS F omits the passage ***et eritis****…populum Dei* from the text body but adds it at the bottom of column a with the variants as I have already noted them; *consenserunt in unum… adversus populum Dei*; [sic Hieronymus] Origenes, CA 24.4.405b.
[202] Matt 24:10.
[203] B/ *ita*
[204] D/E/ *quod*
[205] Cf. Wisdom 10:12.
[206] A/ *consequentur*; B/F/ *hic*;
[207] D/E/ *fratribus falsis*; *postquam…ab inimicis*; *consequenter…falsis fratribus*; Chrysotomus, CA 24.3.404b.
[208] B/ *consurgent*; Matt 24:11
[209] E/ *hec*
[210] *quos Paulus…antichristos*; [sic Remigius] CA 24.404b-405a; *Nicholaus…diaconibus*; Hilarius CA 24.4.405a.

antichristi, ***et quoniam abundabit iniquitas***, tam intensive, scilicet quam extensive refrigescet, id est extinguetur ***caritas multorum***,[213] id est multi qui prius erant boni propter[214] excessivam malitiam illorum temporum ruent.[215]

Et predicabitur[216] ***hoc evangelium*** et cetera,[217] secundum Chrysostomum et Remigium per hoc[218] consolatur Apostolos promittens eis quod multo plures erant credituri de gentibus quam[219] de Iudeis perirent.[220] Promittit etiam eis quod non solum inter[221] tot mala viverent, sed etiam ubique docerent ***in testimonium omnibus gentibus***,[222] id est in accusationem hiis qui non crediderunt, vel ad testifacandum fidem[223] omnibus. ***Et tunc veniet consummatio***,[224] id est finis Ierusalimorum secundum Chrysostomum.[225] Dicit enim quod predicta ante eius destructionem fuerunt aliquomodo impleta, et dicit quod hoc[226] est magnum[227] signum virtutis Christi,

---

211 A/ *referuntur*
212 A/ *hic*
213 Matt 24:12.
214 D/ *per*
215 A/ *metuent*
216 B/ *predicabunt*
217 Matt 24:14.
218 D/ *hec*
219 A/ adds *qui*
220 *consolatur*; *quod multo…de Iudeis perirent*; Remigius, CA 24.4.405a.
221 A/ *in*
222 Matt 24:14.
223 F/ adds *meam*
224 Matt 24:14.
225 *quod non solum…finis Ierusalimorum*; Chrysostomus, CA 24.4.405a-405b.
226 A/F/ omit *hoc*; D/ *hec*
227 A/ *magis*; F/ *maximum*

scilicet[228] quod in triginta annis vel parum amplius evangelii sermo fines orbis terrarum implevit.[229] Dicit etiam quod postquam Iudei viderunt Christi virtutem ubique per orbem terrarum refulgentem nullam veniam habere debuerunt in magnitudine[230] permanentes. Et ideo convenienter[231] post predicationem Evangelii in universo orbe, Ierusalima periit.[232] Alii vero referunt hoc[233] ad finem mundi, unde Ieronimus dicit quod signum Dominici adventus est in toto orbe Evangelium predicari ut nullus sit excusabilis.[234] Augustinus tamen[235] in *Epistula ad Esicium*[236] dicit quod hoc non fuit impletum tempore Apostolorum et quod[237] Apostolus dixit, ***in omnem terram exivit sonus eorum***,[238] dicit quod preteritum posuit pro futuro sicut et quando de Evangelo dicit quod fructificat et crescit in ***omni***[239] ***creatura que sub celo est***,[240] per[241] hoc[242] enim significavit usque quo crescendo[243] esset venturum.[244] Quia tamen alii[245] dicunt

---

228 F/ omits *scilicet*
229 *hoc est…Christi*; *quod…implevit*; Chrysostomus CA 24.4.405a.
230 A/ *malignitate*
231 A/ *consequenter*
232 *viderunt…permanentes*; *convenienter…periit*, Chrysostomus, CA 24.4.405b.
233 D/ *quod*
234 *signum dominici…excusabilis*; Hieronymus, CA 24.4.405b.
235 A/ omits *tamen*
236 B/ *exitium*; F/ *eusytium*; Cl. Latin *Hesychium*
237 A/ omits *quod*
238 Romans 10:18.
239 D/E/ *universa*
240 Col 1:23.
241 B/ *in*
242 D/ *hec*
243 F/ *quirendo*
244 A/ *futurum*; *quod Apostolus…**eorum***; *significavit…venturum*; Augustinus, CA 24.4.406a.

oppositum, ideo[246] Glosa dicit quod utrumque diversimode potest salvari. Si enim diffusio predicationis intelligatur quo ad hoc ut[247] in singulis gentibus fundetur Ecclesia,[248] tunc ut Augustinus[249] exponit est hoc signum quod oportet[250] precedere ante finem mundi; non tamen precessit ante destructionem Ierusalem. Si autem intelligatur quantum ad famam predicationis, sic ante finem Ierusalem fuit completum.[251] Unde Ieronimus dicit: Non puto aliquam remansisse gentem que[252] Christi nomen ignoret; et quamquam non habuit predicatorem, tamen ex[253] vicinis gentibus opinionem fidei non potest ignorare.[254]

Cum ergo videritis abominationem (134[va]) ***desolationis que dicta est***[255] ***a Daniele propheta*** et cetera,[256] de hoc habetur[257] Danielis octo ubi dicitur quod,[258] ***in dimidio ebdomadis***[259] ***deficiet***[260] ***hostia et sanctificium et in templo erit abominatio desolationis et usque ad finem perseverabit***

---

[245] B/F/ adds *sancti*
[246] F/ *Ieronimo*
[247] A/ omits *ut*
[248] A/ *in ea*; F/ adds *fidelium*
[249] D/ *Augustinus ut*
[250] A/ adds *hoc*
[251] F/ *impletum*
[252] A/D/ *qui*
[253] F/ adds *Iudeis*
[254] *utrumque diversimode…non potest ignorare*; Glosa, CA 24.4.406a.
[255] F/ ***sunt***
[256] Matt 24:15.
[257] D/ *dicitur*
[258] A/ omits *quod*
[259] A/F/ *ebdomade*
[260] D/ *deficiat*

desolatio,[261] et paulo ante dicitur quod ***civitatem et sanctuarium dissipabit***[262] ***populus cum duce venturo et finis eius***, id est civitatis et sanctuarii[263] ***vastitas et post finem belli statuta desolatio***.[264] Secundum autem Chrysostomum, hec abominatio[265] fuit exercitus Romanus,[266] quo desolata est civitas.[267] Secundum autem Ieronimum fuit ymago[268] Cesaris, quam posuit Pilatus in templo, aut[269] equestris statua Adriani, que ut dicit stetit ibi usque in presentem diem. Abominatio enim secundum veterem Scripturarum ydolum[270] nuncupatur; additur autem desolationis eo quod ydolum positum sit in desolato templo[271] atque deserto.[272] Referendo autem hoc[273] ad tempora antichristi, omnes volunt quod hec abominatio[274] sit ipse antichristus sedens, secundum Apostolum, ***in templo Dei tanquam ipse sit Deus***.[275] Litteralis tamen intellectus[276] verborum[277] Danielis si pensentur[278] ea que de septuaginta[279] septimanis[280] ibi[281] dicit.[282] Videtur

---

261 Dan 9:27.
262 A/ *discipabit*
263 F/ *sanctuarii et civitatis*
264 Dan 9:26
265 D/ *desolatio*
266 A/ *parvus*
267 *exercitus*; *quo…civitas*; Chrysostomus, CA 24.5.407a.
268 Cl. Latin *imago*
269 A/ omits *aut*; D/ *vel*
270 Cl. Latin *idolum*
271 A/ *loco*
272 *imago Cesaris…que*; *stetit…deserto*; Hieronymus, CA 24.5.407a.
273 E/ *hec*
274 F/ *abominatio hec*
275 2 Thess 2:4.
276 F/ *intellectos*
277 F/ adds *eius*
278 A/ *pensetur*
279 F/ *septuaginta duo*

primo respicere[283] Christi condemnationem et occasionem per quam Iudei a vera fide et gratia sunt usque ad finem temporum destituti; secundo, temporalem captivitatem eorum factam per Tytum, quamvis illud quod de abominatione desolationis dicitur directe[284], videatur respicere solum primum. Illud autem scilicet ***et***[285] ***post finem belli statuta***[286] ***desolatio***[287] solum secundum. ***Qui legit***,[288] scilicet verba Danielis predicta[289] ***intelligat***,[290] id est advertat et[291] ad intelligentiam habendam conetur, quasi diceret, tunc necesse erit intelligere et periculosum non intelligere, quod quidem verum est si sumatur abominatio pro totali discessu a Christo. Si vero sumatur pro temporali casu Iudeorum, tunc sensus est quod[292] qui legit prophetiam predictam advertat quod tunc opere implebitur.[293]

Tunc qui in Iudea sunt fugiant[294] ***ad montes***,[295] loquendo de temporali captivitate sensus est quod nulla erit[296] via liberationis nisi per fugam, et[297] quod tanta erit

---

280 F/ *ebdomadum*; E/ *septimanas*
281 D/ *ubi*
282 Cf. Dan 9:26-27.
283 B/ *describere*
284 D/E/ *directe dicitur*
285 B/ omits *et*
286 F/ *secuta*
287 Dan 9:26.
288 F/ ***legis***
289 A/B/ *dicta*; F/ adds *id est*
290 Matt 24:15.
291 D/ omits *et*
292 D/ omits *quod*
293 B/ *implebitur opere*; F/ *complebitur*
294 A/ *fugient*
295 Matt 24:16.
296 D/E/ *est*
297 A/ omits *et*

fuge necessitas quod nullus debet tunc[298] de alio[299] curare[300] et quod[301] tunc erit ve[302] hiis[303] qui non poterunt fugere, sicut sunt pregnantes et infantulos[304] parvulos nutrientes, et quod ideo[305] orandum esset ut illa fuga, id est necessitas fuge, ***non fiat yeme***[306] in quo propter frigus non potest[307] homo[308] ad montana confugere ibique latitare, vel[309] Sabbato in quo non licebat ultra mille[310] passus ire.

Ex hoc autem arguit Chrysostomus quod sermo iste non fertur[311] ad Apostolos sed ad Iudeos: non enim Apostoli sabbatum erant observaturi[312] neque ibi mansuri, cum Vaspasianus hoc egit; plures etiam[313] eorum erant iam mortui. Si autem aliquis eorum tunc[314] vivebat in aliis partibus mundi[315] tunc conversabatur.[316] Exponendo vero predicta secundum alios modos sensus est quod tunc ad spiritualem perfectionem (134[vb]) erit

---

[298] D/ *tunc debet*
[299] A/F/ *aliquo*
[300] D/ *curare de alio*
[301] D/ *quia*
[302] Cl. Latin *vae*
[303] F/ *illis*
[304] A/ *infantes*
[305] F/ *omnino*
[306] Cl Latin *hieme*; Matt 24:20.
[307] B/ *habet*
[308] D/ *homo non potest*
[309] A/ adds *in*
[310] A/B/ *malle*
[311] A/ *refertur*; F/ *feratur*
[312] D/ *erant sabbatum servaturi*; E/ *servaturi*
[313] F/ *enim*
[314] A/ omits *tunc*
[315] B/ omits *mundi*
[316] *non enim…tunc conversabatur*; Chrysostomus, CA 24.5.407b.

necesse fugere et[317] ad temporalia non redire, et societatem amicorum carnalium omnino relinquere, et ideo tunc erit ve,[318] id est damnationis periculum imperfectis, qui in carnalibus conceptibus vel[319] partibus[320] sunt occupati et aggravati, aut qui suos bonos conceptus vel[321] partus[322] ad arduam perfectionem nondum perduxerunt.[323] Oportebit etiam[324] ne fiat yeme[325] vel sabbato, id est secundum Augustinum ne in tristitia vel letitia rerum temporalium quis[326] tunc inveniatur.[327] Vel secundum Hilarium ne in peccatorum frigore, aut in otio bonorum operum reperiantur[328] et sic sumitur Sabbatum in malo[329] scilicet, pro festo carnalis letitie et pro cessatione a bonis operibus.[330]

Erit enim tribulatio magna qualis non fuit et cetera,[331] Augustinus *Ad Esicium*[332] dicit quod si tempore antichristi talis aut[333] maior forsitan [334] erit,[335] tunc non

---

[317] D/E/ omit *et*
[318] Cl. Latin *vae*
[319] D/E/ *et*
[320] B/F/ omit *vel partibus*
[321] D/E/ *aut*
[322] F/ *partus et conceptus*
[323] A/ *perdixerunt*
[324] A/ *enim*
[325] Cl. Latin *hieme*
[326] D/E/ omit *quis*
[327] *ne in…inveniatur*; Augustinus, CA 24.5.409a.
[328] B/ *reperiatur*; F/ *inveniatur*
[329] A/ *malum*
[330] *in peccatorum…reperiantur*; Hilarius, CA 24.5.409a.
[331] B/ omits *et cetera*; Matt 24:21.
[332] Cl. Latin *Hesychium*
[333] A/ *autem*
[334] A/ *fortitan maiore*
[335] A/ adds *temptatio*

est hic[336] intelligendum simpliciter sed solum respectu Iudeorum ut sit sensus quod in populo Iudeorum numquam fuit talis neque futura est[337] quia si ipsi primitus et precipue recepturi sunt antichristum facturi sunt[338] ipsi,[339] tunc temporis[340] tribulationem potius quam[341] passuri.[342] Nota tamen quod sicut verba Luce directius respiciunt temporalem captivitatem Iudeorum factam a Romanis, sic verba Matthei et Marci directius respiciunt mala in fine temporum ventura. Et puto quod sicut Christus scienter temperavit verba sua ad utrumque tempus quod[343] sic Spiritus[344] fecit, quod unus evangelista directius ferat verba sua ad unum tempus, et alii ad aliud, omnes tamen ad utrumque.

Et nisi breviati fuissent dies illi et cetera,[345] hec[346] abbreviatio non est intelligenda quasi tunc sint dies solito breviores, aut quasi pauciores sint[347] quam Deus futuros esse providisset, vel simpliciter preordinasset, sed quia secundum cursum causarum inferiorum et secundum quantitatem delictorum et secundum rigorem divine iustitie futuri essent plures. Nisi Deus ex sua materia ordinasset eos[348] esse pauciores, quod quidem fiet ne

---

[336] A/ adds *simpliciter*; B/ *hoc*; F/ omits *hic*
[337] F/ omits *est*
[338] A/ omits *quia si ipsi primitus et precipue recepturi sunt antichristi facturi sunt*; adds *quam*
[339] F/ omits *ipsi* from text but adds it in the left margin.
[340] F/ omits *temporis*
[341] A/ *postquam*; adds *essent*
[342] Cf. Augustinus, CA 24.5.407b-408a.
[343] F/ omits *quod*
[344] A/F/ add *Sanctus*
[345] Matt 24:22.
[346] A/ adds *abominatio*
[347] A/ *sic*
[348] F/ *ipsos*

desperatione frangantur electi. Unde dicit[349] quod, nisi breviati[350] essent nulla caro, id est nullus homo illius temporis salvaretur. Augustinus tamen *Ad Esicium*[351] dicit quod nomine dierum significatur[352] hic mala que fient in[353] illis, eo modo loquendi, quo alibi leguntur[354] dies mali neque enim dies ipsi mali sunt,[355] sed ea que fiunt[356] in eis. Dicit ergo[357] quod dies[358] breviabuntur quia per gratiam Dei eorum mala fient tollerabiliora et minus sentientur.[359]

Sed propter electos breviabuntur,[360] hoc verbum sicut et plura alia non possunt[361] bene referri ad prefatam captivitatem Iudeorum. Augustinus tamen *Ad Esicium*[362] aptat[363] hoc[364] ad illud tempus dicens quod quando eversa est Ierusalim erant ibi electi, aut qui crediderant[365] aut qui adhuc credituri erant.[366] Primum autem scilicet[367] quod[368] ibi[369] essent tunc aliqui iam credentes in

---

349 A/B/ *dicitur*
350 F/ *abreviati*
351 Cl. Latin *Hesychium*
352 A/ *signantur*; B/F/ *significantur*
353 F/ omits *in*
354 F/ *leguntur alibi*
355 A/B/ *fiunt*
356 A/ *sunt*
357 A/ *igitur*
358 F/ omits *quod dies*
359 D/ *sentiuntur*; Cf. Augustinus, CA 24.5.408a.
360 Matt 24:22.
361 A/F/ *potest*; B/ *potuit*
362 Cl. Latin *Hesychium*
363 F/ *adaptat*
364 B/E/ *hec*
365 D/E/ *crediderunt*
366 Cf. Augustinus, CA 24.5.408a.
367 F/ omits *scilicet*
368 B/ adds *ipsi* but crosses it out

Christum negatur ab aliis. De secundo autem non est multum certum, nec videtur quod Christus sumat hic electos sub illo sensu.

Tunc si quis vobis dixerit ecce[370] ***hic est Christus***,[371] Chrysostomus (135[ra]) dicit quod sicut[372] supra[373] ubi dicitur, ***in diebus illis venit Iohannes Baptista***,[374] non ponitur tempus predicta[375] immediate consequens cum fere triginta anni essent in medio; ita et[376] hic cum dicit tunc totum medium tempus[377] pretermisit quod futurum erat a captione Ierusalem usque ad initia consummationis mundi.[378] Hic autem ut dicit dat unum signum sui Secundi[379] Adventus, scilicet quod non veniet occultus nec in aliquo terre loco[380] conclusus sicut fecit in Primo Adventu, sed ita veniet manifestus quod non oportebit quod aliquis annuntiet eius adventum.[381] Et[382] secundum Ieronimum, ex hoc monstratur in tanta gloria[383] venturus, quod stultum esset eum in parvo vel in abscondito loco querere.[384]

---

[369] F/ *rei*
[370] F/ omits ***ecce***
[371] Matt 24:23.
[372] E/ *sic*
[373] D/E/ add *dicitur*
[374] Matt 3:1.
[375] A/ *predicti*; B/ *predictis*
[376] B/ omits *et*
[377] F/ *tempus medium*
[378] *sicut supra…consummationis mundi*; Chrysostomus, CA 24.6.409b.
[379] F/ *seculi*
[380] F/ *loco terre*
[381] Cf. Chrysostomus, CA 24.6.409b.
[382] A/B/ omit *et*
[383] D/E/ *gratia*
[384] *stultum…querere*; Hieronymus, CA 24.6.409b-410a.

Surgent enim pseudochristi, id est falsi pontifices vel[385] reges, ***et***[386] ***pseudoprophete***, id est falsi vates et[387] falsi doctores, et ***dabunt signa magna et prodigia***.[388] An isti facturi sint[389] tamen[390] miracula falsa et prestigiosa per viam magicam[391] deludentia sensus hominum, an[392] etiam[393] aliqua vera sicut[394] a quibusdam magis[395] pharaonis fecisse creduntur, non est multum curandum. Hoc enim certum est[396] quod saltem respectu eius, pro quo fient, erunt mendosa. Unde secunda[397] ad Thessalonicenses secundo dicitur,[398] ille[399] iniquus esse venturus ***in signis et prodigiis mendacibus et in omni seductione***[400] ***iniquitatis***.[401]

Ita ut in errorem inducantur si fieri potest[402] ***etiam electi***,[403] Gregorius *Moralium* triginta uno dicit quod quia electorum cor concutietur eorum tamen constantia ad malum non movebitur, ideo Christus una sententia complexus est utrumque: quasi enim iam errare

---

385 F/ *et*
386 A/ omits ***pseudochristi***, *id est falsi pontifices vel* (F/ *et*) *reges*, ***et***
387 B/F/ *vel*
388 Matt 24:24.
389 D/E/ *sunt*
390 B/ *tantum*
391 D/ repeats *magicam*
392 A/ *aut*
393 F/ *et*
394 D/F/ *sint*
395 B/F/ *magi*
396 A/ *est certum*
397 F/ *secundo*
398 F/ omits *dicitur*
399 D/ adds *qui*
400 B/ corrects *seditione* to *seductione* then rewrites *seductione*
401 II Thess 2:9.
402 B/ *potuit*
403 Matt 24:24.

est in cogitatione titubare. Sed ***si fieri potest*** subiungitur, quia fieri non potest[404] ut in errorem[405] electi capiantur.[406] Ad litteram autem sensus est quod tantus erit temptationis[407] excessus quod[408] electi fere in errorem cadent et caderent, nisi singulari Dei gratia custodirentur. Rabanus tamen legit hoc[409] de electis secundum apparentiam dicens quod non ideo hoc dicit quod electio divina frustretur;[410] sed qui humano iudicio electi videbantur,[411] illi in errorem mittentur.[412] Et[413] secundum hoc debet legi[414] si fieri potest,[415] scilicet quod sint electi.

Ecce predixi vobis, scilicet[416] ut caveatis diligentius.[417] ***Si ergo dixerint vobis ecce in deserto est***,[418] scilicet Christus[419] quidam putant hoc[420] dici quia[421] forte aliquis pseudopropheta[422] in desertis

---

[404] B/ *potuit*
[405] A/ *errore* omits *in*
[406] F/ *cupiantur*; *quia electorum…electi capiantur*; Gregorius, CA 24.6.410b. Olivi cites this passage as Book XXXI of Gregory's *Moralium*, when in fact the passage is from Book XXXIII.
See also CA 24.6.410b.
[407] F/ *turbationis*
[408] F/ *quia*
[409] B/E/ *hic*
[410] A/ *frustetur*
[411] B/ *videbant*
[412] *non ideo…mittentur*; Rabanus, CA 24.6.410b.
[413] D/E/ omit *et*
[414] D/E/ *legi debet*
[415] B/ *potuit*
[416] D/E/ omit *scilicet*
[417] F/ *diligentius caveatis*; Matt 24:25.
[418] Matt 24:26.
[419] A/ omits *Christus*
[420] A/ *hic*
[421] B/D/ *quod*

predicabit antichristum stantem in penetralibus thalami sive templi ad quem Christus prohibet nos exire et alterum[423] non credere, aut[424] forte ipse antichristus aliquando erit in deserto quasi vir austerus et aliquando in thalamo quasi vir absconsus et quasi rex in secretis agens. Sed cum ex scripturis satis aperte trahatur[425] quod antichristus veniet tanquam[426] divitiarum laudator sub aliqua tamen specie virtutis aut[427] utilitatis, quomodo hic innuitur[428] quod ipse vel eius pseudopropheta erit[429] aliquando in deserto? Potest[430] dici quod pseudopropheta, qui eum predicabit,[431] erit similator paupertatis quo ad se. Sicut enim secundum Augustinum libero *De civitate Dei*[432] per aliquos pontifices idolorum castissimos multa impudica circa (135[rb]) culturam idolorum demones fieri consulebant, ut sic sub specie honestatis pontificum, plebs ad turpia traheretur.[433] Sic forte fiet et tunc et forte antichristus sic consulet et laudabit divitias, quod tamen ad maiorem fraudem in aliquibus casibus[434] ac[435] temporibus et[436] personis, quamdam ypocritalem[437] paupertatem fovebit.

---

[422] F/ omits *pseudo* from text but adds it in the left margin.
[423] D/E/ *alteri*
[424] F/ *at*
[425] F/ adds *satis aperte agatur trahatur* but crosses it out.
[426] F/ *quasi*
[427] F/ *et*
[428] A/ *inseritur*
[429] D/E/ *erunt*
[430] B/ *potuit*
[431] D/E/ *predicaverit*
[432] F/ omits *Dei*
[433] Augustinus, *non inveni*.
[434] A/ *usibus*
[435] F/ *et*
[436] F/ *ac*

Quare autem non debeant[438] sequi vel credere ostendit per hoc quod suus adventus erit[439] longe aliter unde subdit, ***sicut enim fulgur*** et cetera,[440] id est[441] secundum Chrysostomum sicut fulgur non indiget annuntiante aut precone, sed in momento temporis apparet per[442] universum orbem terrarum etiam hiis qui in[443] thalamis sedent; sic adventus Christi simul apparebit ubique propter glorie fulgorem. Deinde subdit aliud signum sui adventus quod quidem sequitur ad signum premissum.[444]

Ubicumque fuerit corpus, id est Christus qui est esca beatorum, ***illuc***[445] ***congregabuntur et aquile***,[446] id est omnes beati qui[447] vident Deum ut[448] aquile solem, et[449] qui sunt agiles ad ubique volandum sicut aquile, vel possunt per hoc intelligi sancti et[450] viri contemplativi. Utitur autem secundum Ieronimum exemplo naturali quod cotidie[451] cernimus: aquile[452] enim et[453] vultures

---

[437] Cl. Latin *hypocritalem*
[438] D/E/ *debeantur*
[439] F/ *est*
[440] Matt 24:27.
[441] F/ omits *id est*
[442] A/ *ad*
[443] F/ omits *in*
[444] F/ adds *dicit*; *sicut fulgur…fulgorem*; *aliud…adventus*; Chrysostomus, CA 24.6.411a.
[445] F/ ***illic***
[446] B/ *alique*; Matt 24:28.
[447] MS B might omit *qui*, manuscript is very faded and could be an erasure.
[448] F/ *sicut*
[449] D/ omits *et*
[450] D/E/ omit *et*
[451] A/B/ *quotidie*
[452] F/ *aquilo*
[453] A/ omits *et*

dicuntur sentire etiam[454] transmarina cadavera et ad escam huiuscemodi[455] congregari.[456] Et Iob triginta nono[457] dicitur de aquila quod, ***ubicumque cadaver fuerit statim adest***.[458] Dicit autem Ieronimus quod Grecum Ioathon[459] pro quo hic ponitur ***corpus*** significantius[460] dicitur ***cadaver*** ab eo quod per mortem cadat, et significat Christum passum ex quo quidem est magis amabilis sanctis aquilis.[461] Vult ergo dicere quod Christus veniet cum omnibus beatis et quod sancti qui tunc vivent subito rapientur ***in nubibus obviam Christo in aera***.[462]

Statim autem post tribulationem dierum[463] ***illorum sol obscurabitur***,[464] secundum Ieronimum respectu vere[465] lucis Christi, omnia apparebunt obscura et tenebrosa.[466] Remigius vero dicit quod nihil[467] prohibet intelligi veraciter tunc solem et stellas ad tempus[468] suo

---

[454] A/ *et*
[455] A/ *huiusmodi*; F/ *huius*
[456] *exemplo naturali…congregari*; Hieronymus, CA 24.6.411a.
[457] A/ *octo*
[458] F/ ***adest statim***; Job 39:30.
[459] It is unknow at this time what the word *Ioathon* means, but it exists in MSS ABDEF. Jerome's *Commentariorum in Mattheum*, from which this passage is taken, contains the word πτῶμα, which is the greek equivalent of the latin *corpus*.
[460] D/E/ *significatius*
[461] *quod grecum… per mortem cadat*; *magis…aquilis*; Hieronymus, *Comm. in Matt.* CCSL 77.4.229.539-545.
[462] I Thess 4:17.
[463] B/F/ ***Dei***
[464] Matt 24:29.
[465] A/ *veri*
[466] Cf. Hieronymus, CA 24.7.413a.
[467] A/ *non*
[468] F/ omits *ad tempus*

lumine privari, sicut de sole[469] factum[470] constat tempore[471] dominice passionis: unde Ioel dicit,[472] ***sol convertetur in tenebras***, et cetera.[473] Dicit etiam[474] quod ***stelle cadent de celo***,[475] vel sicut in Marco dicitur ***erunt decedentes***,[476] id est suo[477] lumine carentes.[478] Moderni tamen doctores dicunt quod illa in se non obscurabuntur, sed[479] per fumositatem aeris et nubium hominibus tenebrescere videbuntur, vel quia non[480] diffundent[481] radios suos inferius[482] pro tanto obtenebrescent, scilicet in effectu. Stelle autem hominibus videbuntur[483] de celo cadere quia ignes et[484] comete in superiori regione aeris existentes qui[485] videntur quasi stelle discurrent[486] per aera versus terram ac si de celo caderent.

Virtutes autem celorum corporales commovebuntur,[487] secundum eos quia mutabunt

---

[469] F/ omits *de sole*
[470] A/ omits *factum*
[471] F/ *constat factum tempore*
[472] D/E/ add *quod*
[473] A/ omits *cetera*; Joel 2:31.
[474] A/ *et etiam dicit*
[475] D/ ***cadent de cello***; Matt 24:29.
[476] D/ *decidentes*
[477] A/B/ omit *suo*
[478] Mark 13:25; *nihil prohibet…lumine carentes*; [sic Remigius] Rabanus, CA 24.7.413a.
[479] A/B/ add *quod*
[480] B/ *si*
[481] D/ *diffundunt*
[482] F/ *inferius radios suos*
[483] F/ *videbuntur hominibus*
[484] A/ *etiam*
[485] A/ *que*; D/ *quasi*
[486] A/ *discurrentes*
[487] Matt 24:29

aspectus et influentias suas respectu inferiorum ita quod habebunt aspectus inferiorum[488] turbativos[489] potius quam[490] regitivos.[491] Virtutes autem[492] angelice per rigorem (135va) iustitie et per zelum[493] punitionis et vindicte divine commovebuntur contra reprobos iuxta illud libri[494] Sapientie capitulo[495] quinto, ***accipiet***[496] ***armaturam zelus***[497] ***illius et armabit creaturam ad ultionem inimicorum*** [...] ***et pugnabit cum eo orbis terrarum***[498] ***contra insensatos***.[499] Chrysostomus vero videtur[500] dicere quod angeli quasi timore concutientur videntes tam terribilia fieri, quod secundum rem non potest esse verum, sed solum secundum quamdam[501] estimationem humanam.[502]

Sed quomodo[503] dicit quod hec fient statim post tribulationem dierum[504] illorum, cum secundum scripturam omnis Isrealis debeat converti ad[505] Christum post mortem antichristi.[506] Non enim ipso vivente hoc

---

[488] A/B/ omit *ita quod habebunt aspectus inferiorum*; F/ adds *quasi*
[489] A/ *turbationum*
[490] B/ *postquam*
[491] A/ *regitivorum*
[492] D/E/ *vero*
[493] A/ adds *iustitie*
[494] D/ *libro*
[495] A/B/ omit *capitulo*
[496] A/ ***accipient***
[497] A/ ***zeli***
[498] A/ omits ***terrarum***
[499] Wis 5:18, 21.
[500] F/ omits *videtur*
[501] B/F/ *quandam*
[502] Chrysostomus, *non inveni*.
[503] D/ *quo modico*
[504] F/ *Dei*
[505] F/ adds *Dominum*
[506] Cf. Rom 11:25-26.

implebitur nisi in paucis, quia Christus dicit quod ipsi sunt eum recepturi. Si quis autem consulat rationem et sanam intelligentiam scripturarum conversio Iudeorum debet esse, tunc solemnissima et altissima in tantum quod totus mundus, aut fere totus convertatur et spiritualiter iocundetur cum eis in summa pace. Oportet igitur[507] intelligere ista ter[508] sub Christo esse implenda sive litteraliter sive mistice, puto tamen quod litteraliter. Iuxta tamen[509] prefatam expositionem modernorum doctorum, Christo enim moriente fuit primum ad litteram de sole impletum, et ante excidium Ierusalem multe choruscationes ignium, quasi[510] stellarum preter modum solitum[511] apparuerunt. Puto autem quod hoc secundo apparebit in morte antichristi, et tertio circa diem[512] extremi[513] iudicii, preter hoc autem[514] mistice[515] in pleniori[516] numero debet impleri. Si autem queratur quare Christus non facit expressam[517] mentionem de finali temptatione[518] ecclesie precedente temptationem[519] antichristi[520] et disponente ad illam, quia non posset ille

---

[507] F/ adds *ista*
[508] A/ omits *ista ter*; F/ omits *ista*
[509] F/ omits *tamen*
[510] F/ repeats *quasi*
[511] A/ *solidum*
[512] A/ *finem*; F/ *in die*
[513] B/ *extremum*
[514] F/ corrects *post hoc* to *preter hoc*; omits *autem* from text but adds in left margin.
[515] A/ omits *mistice*
[516] A/ *pluriori*
[517] A/ *expressivam*
[518] B/ *tentatione*, wrong form of *temptatio*
[519] B/ *tentationem*, wrong form of *temptatio*
[520] A/ *Christi*

facere se[521] adorari ab ecclesia, nisi prius multipliciter esset strata[522] ac[523] seducta et[524] excecata? Dicendum quod prima temptatio[525] erit potius ad excecandum[526] carnales Christianos sub specie veritatis et vere fidei Christi quam ad illuminandum. Illa vero que est proprie[527] antichristi erit[528] ad punitionem sic[529] excecatorum et ad finalem illuminationem omnium convertendorum post eius mortem et ad perfectam coronationem omnium[530] martyrizandorum sub ipso. Ista igitur[531] fuit aperte predicenda,[532] illa vero non nisi mistice et occulte.

Qui autem vult non errare in secunda caveat sibi a prima,[533] ut scilicet intelligat quid est ***abominatio sedens in templo Dei***[534] ad condempnandum[535] vitam Christi, sicut Caiphas condemnavit personam Christi. Est etiam alia ratio huius, quia per antichristum et suos fient multa que videbuntur miraculosa et supernaturalia, et ideo ne talibus tanquam veris crederetur, oportebat de eis expressam fieri mentionem. In prima vero[536] nihil fiet

---

[521] F/ *se facere*
[522] A/B/ *prostrata*
[523] D/E/ *et*
[524] D/E/ *ac*
[525] B/ *tentatio*; wrong form of *temptatio*
[526] F/ *excecandos*
[527] D/ *propria*
[528] F/ omits *erit*
[529] B/ *sicut*
[530] A/ omits *omnium*
[531] D/E/ *ergo*
[532] A/ *predicanda*
[533] F/ *in prima sibi*
[534] D/ adds et
[535] A/ *damnandum*
[536] D/E/ omit *vero*

quin[537] per ea que sunt expressa in fide possint[538] convinci et agnosci, nisi temporum malitia subvertat intellectum. Et hac[539] eadem ratione Christus heresim Arri aut scisma Grecorum aut alias notabiles hereses et scissuras non expressit in spirituali sunt[540] adhuc et alie[541] rationes suis (135vb) temporibus explicande.

Et tunc apparebit[542] ***signum***[543] ***Filii hominis in celo***,[544] secundum Origenem hoc erit signum crucis aut signum victorie.[545] Chrysostomus vero dicit quod ex quo sol tunc obtenebrabitur[546] non appareret[547] crux, nisi solaribus radiis multo luculentior[548] esset. Dicit autem quod ideo apparebit, ut Iudeorum verecundia[549] confutetur, et ideo Christus in iudicio[550] non solum signa vulnerum sed etiam signa mortis ignominiose ostendet.[551] ***Et tunc***[552] ***plangent***[553] ***omnes tribus terre Iudeorum***,[554] scilicet secundum Chrysostomum dicentem

---

537 D/ *et*; E/ *qui*
538 B/ *possit*
539 A/ *hic*; F/ *ex*
540 F/ adds *et*
541 F/ omits *et alie*
542 B/ corrects ***oportebit*** in favor of ***apparebit***
543 A/ repeats ***signum***
544 Matt 24:30.
545 *signum crucis…victorie*; Origenes, CA 24.7.413b.
546 A/ *obtenebrabitur tunc*; F/ *tunc sol obscurabitur*
547 F/ *apparet*
548 A/ *lucentior*; B/ appears to have *lucentiori finali* with *finali*crossed out but correction is very faded; MS E is smudged and illegible for the words *multo lucentior*
549 A/B/ *verecundia Iudeorum*
550 E/ MS smudged and illegible for *iniudicio*
551 *sol…esset*; *ut Iudeorum…vulnerum*; Chrysostomus, CA 24.7.413b.
552 D/E/ omit ***tunc***
553 A/ adds ***se***
554 Matt 24:30.

quod[555] plangent suam miseriam et suum scelus quia visa cruce considerabunt quod in eius occasionem[556] nihil profecerunt et quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat, omnes etiam tribus reproborum plangent.[557] Si autem ad spiritalem Christi adventum hec referantur, tunc tribus Iudeorum et multarum nationum[558] per penitentiam plangent,[559] et tunc per celebrem predicationem et[560] per altam contemplationem apparebit in celesti ecclesia signum Domince[561] crucis. ***Et videbunt Filium hominis venientem*** et cetera,[562] humanitatem enim[563] Christi venientem in gloria mirabili videbunt omnes homines oculis corporalibus, sed quare veniet ***in nubibus***?[564] Dicendum quod si hic[565] est aliqua ratio litteralis forte hoc[566] fiet ut eius excessiva claritas contemperetur[567] oculis omnium. Mystice autem rationes sunt multe, sicut et quare ascendit in nube et quare[568] Moysi in monte apparuit in nube.[569]

Et mittet angelos suos cum tuba, si hec tuba et[570] vox est Christi, per ipsam intelligitur efficax imperium

---

[555] D/E/ *et*
[556] F/ *occasione*
[557] *visa…considerabunt*; *nihil…oportebat*; Chrysostomus, CA 24.7.413b.
[558] D/E/ add *plangent*
[559] D/E/ omit *plangent*
[560] F/ omits *et*
[561] D/ *Dominici*
[562] Matt 24:30.
[563] A/B/ *autem*
[564] Matt 24:30.
[565] A/ *hec*; F/ omits *hic*
[566] D/ *hic*
[567] F/ *temperetur*
[568] D/E/ *quasi*
[569] F/ omits *in nube* from text but adds it in the right margin.
[570] B/ omits *et*

mortuos suscitans seu expressa revelatio illius temporis et[571] operum[572] eius, que[573] pro quanto ministerialiter[574] fiet[575] per angelos pro tanto hec tuba et vox erit angelorum ***et congregabunt electos eius***.[576] Hoc potest[577] exponi de electis ministerio[578] angelico rapiendis ***in nubibus obviam Christo in aera***.[579] Aut per[580] synodochen ut sit sensus quod ***congregabunt*** pulveres corporum electorum[581] ***a quattuor ventis***,[582] id est a quattuor climatibus mundi, scilicet oriente, occidente, aquilone, et austro.[583] Quomodo autem[584] a quattuor ventis ostendit subdens, ***a summis***[585] ***celorum usque ad terminos eorum***,[586] id est a supprema parte regionis[587] aeris[588] usque ad fines orbis qui[589] videntur esse fines unius recte linee per latitudinem terre protense usque ad fines nostri emisperii[590] et eodem modo intellige de inferiori emisperio. Vel secundum Chrysostomum, potest

---

[571] D/ *ad*
[572] F/ *operationem*
[573] A/ omit *que*
[574] D/ *misterialiter*
[575] A/ *fiet ministerialiter*
[576] Matt 24:31.
[577] D/E/ add *intelligi seu*
[578] D/F/ *misterio*
[579] I Thess 4:17.
[580] B/ omits *per*
[581] F/ *electorum corporum*; corrects *suorum* to *corporum*.
[582] Matt 24:31.
[583] *id est…et austro*; [sic Remigius] CA 24.9.415a.
[584] A/ omits *autem*
[585] A/ ***summo***
[586] Matt 24:31.
[587] F/ *regione*
[588] A/ omits *aeris*
[589] A/D/ *que*
[590] Cl. Latin *hemispherii*

intelligi quod primo a Deo in[591] instanti[592] resuscitabuntur et resuscitati per angelos ad Christum adducentur et congregabuntur.[593] Quod si sit potius fiet in misterium societatis[594] et honoris sanctorum quam propter indigentiam motoris aut[595] vehiculi.

Ab arbore autem fici et cetera.[596] Quod[597] autem post tribulationem[598] dierum illorum veniat exterminium reproborum, qui tribulaverunt electos et consolatio electorum per angelos in regnum Christi congregandorum, ostendit per similitudinem ficulnee que in vere appropinquante estate[599] emittit[600] ramulos teneros et folia.

Ita, inquit,[601] ***et vos cum videritis hec omnia***,[602] que scilicet de tribulationibus sunt predicta, ***scitote***, id est certi (136[ra]) et securi estote[603] ***quod***[604] ***prope est in ianuis***,[605] scilicet[606] regnum celorum et liberatio vestra. Non enim intendit dicere quod cum videritis omnia que post tribulationem debent[607] sequi, tunc scitote, et cetera.

---

591 A/ omits *in*
592 F/ omits *instanti*
593 Cf. Chrysostomus, CA 24.9.415b.
594 D/ *societati*
595 A/ *et*
596 E/F/ omit *et cetera*; Matt 24:32.
597 D/ omits *quod*
598 F/ corrects *triduum* to *tribulationem*
599 A/ omits *estate*
600 B/ *mittit*
601 D/E/ *inquid*, assibilated d/t and thus *inquid* is read as *inquit*
602 A/ adds *et cetera*
603 A/ *estote et securi*
604 A/E/ ***quia***
605 F/ ***ramis***; Matt 24:33.
606 B/ omits *scilicet*
607 D/E/ *deberent*

Tum quia esset sermo ridiculosus, scilicet dicere cum videritis[608] totum esse factum scitote quia[609] fiet, tum quia per hoc in nullo confortaret electos in tribulatione existentes. Ad illos enim[610] dirigitur sermo ut non desperent,[611] sed potius confidant cito se[612] liberandos. Hoc autem expressius distinguitur[613] in Luca[614] ubi dicitur, ***hiis autem***[615] ***fieri incipientibus respicite***,[616] et cetera.[617]

Nota autem quod congrue de ficu sumpsit similitudinem. Tum quia est arbor pre ceteris habens fructus dulces, tum quia in yeme[618] est valde passibilis[619] a[620] frigore, et tunc eius virtus[621] stat absconsa. Yeme vero cedente[622] et estivo calore solis redeunte eius virtus incipit erumpere et in lucem prodire sic in tempore talium et tantarum[623] tribulationum spiritus et status.[624] Ad dulciores fructus ducens statuitur et tunc spiritualium germinum novi ramusculi, et nova folia, id est verba spiritualis doctrine per ardorem Spiritus et per quamdam

---

[608] A/ omits *cum videritis*
[609] F/ *quod*
[610] A/ *igitur*
[611] F/ *desperarent*
[612] F/ *se cito*
[613] F/ *designatur*
[614] A/ omits *in Luca*
[615] F/ ***itaque***
[616] A/ omits *respicite*
[617] F/ omits *et cetera*; Luke 21:28.
[618] Cl. Latin *hieme*
[619] D/E/ *passiva*
[620] D/E/ omit *a*
[621] F/ *virtus eius*
[622] A/B/ *recedente*
[623] F/ omits *et tantarum*
[624] A/ adds *sanctus*, omits *et status*

appropinquationem solis Christi incipiunt prodire. Et hoc est infallibile signum quod prope est revelatio regni Dei, sive secundum gloriam sive secundum aliquam gratiarum affluentiam et eminentiam.

Amen dico vobis quia[625] ***non preteribit generatio hec***[626] ***donec omnia fiant***.[627] Secundum aliquos, sensus est quod non finietur mundus nec generatio humani generis donec predicta sint completa, et tunc non est aliud dicere nisi quod omnino complebuntur. Secundum Chrysostomum, vero sensus est[628] quod generatio fidelium querentium Dominum non peribit[629] neque deficiet usque quo omnia sint completa quod est dicere quod numquam superabitur neque deficiet.[630] Secundum alios[631] autem, sensus est[632] quod generatio illius temporis in quo incipiet tribulatio non transibit donec omnia sint completa, quasi diceret non frangamini quia[633] ultra presentem generationem tribulatio hec non protendetur.[634] Et hoc quidem respectu[635] temporis Christi videmus impletum, et[636] respectu temporis antichristi credimus implendum.

---

[625] A/B/ *quod*
[626] F/ ***hec generatio***
[627] Matt 24:34.
[628] B/ *oportet*
[629] A/ *preteribit*
[630] A/ omits *usque quo omnia sint completa quod est dicere quod numquam superabitur neque dificiet*; adds *et cetera*; F/ omits *quod est… neque deficiet* from text but adds it in the left margin. Cf. Chrysotomus, CA 24.10.417b-418a.
[631] B/ *aliquos*
[632] D/ omits *autem*; *est sensus*
[633] D/ *quod*
[634] F/ *proteneretur*
[635] D/ *respectum*
[636] D/ *quod*

Celum et terra transibunt, scilicet quo ad aliquam suam formam priorem, ut mutentur in meliorem formam seu qualitatem, ***verba autem mea non preteribunt*** quin suple impleantur.[637] Verbum enim tunc dicitur preterire quando eius veritas non impletur.[638] Tunc enim preterit[639] seu deficit a veritate debita, quia vero multum erant curiosi ad sciendum diem et horam adventus Christi, et sui regni, et liberationis electorum ac exterminii adversariorum, hec enim omnia simul currunt. Ideo hanc curiositatem volens tollere subdit, ***de die autem illa et hora nemo scit***.[640] Nota quod ab illo loco ***cum videritis abominationem***[641] usque huc, septem notabilia ponuntur, scilicet primo,[642] aliquid quod est acriter[643] attestandum,[644] scilicet ***abominatio desolationis***;[645] secundo, aliquid quod est fortiter exequendum,[646] scilicet fuga ad montes et non descendere de tecto necque reverti de agro;[647] tertio, aliquid quod est (136[rb]) vehementer metuendum, scilicet ***ve pregnantibus*** usque ibi, ***erit***[648] ***enim tribulatio magna*** et cetera;[649]

---

[637] D/ *sub*, omits *impleantur*; E/ *subimpleantur*; Matt 24:35.
[638] F/ *implebitur*
[639] B/D/ *preteriit*
[640] D/E/ omit *quia vero multum erant curiosi ad sciendum diem et horam adventus Christi, et sui regni, et liberationis electorum ac exterminii adversariorum, hec enim omnia simul currunt. Ideo hanc curiositatem volens tollere subdit,* ***de die autem illa et hora nemo scit***, Cf. note 659; F/ omits ***de die autem illa et hora nemo scit***; Matt 24:36.
[641] F/ ***abominatio***; Matt 24:15.
[642] D/E/ *primo scilicet*; F/ adds *quod*
[643] A/ *actum*
[644] A/B/ *detestandum*
[645] Dan 9:27.
[646] Cl. Latin *exsequendum*
[647] Cf. Matt 24:16-17
[648] F/ ***est***

quarto, aliquid in quo est firmiter[650] confidendum, ***sed propter electos breviabuntur dies illi***, et,[651] ***Amen dico vobis non preteribit generatio hec***, et cetera;[652] quinto, aliquid quod est solerter precavendum, ***tunc si quis vobis dixerit***[653] ***ecce Christus hic est***[654] ***aut ecce illic***,[655] et ***surgent pseudochristi***[656] ***et***[657] ***pseudoprophete*** et cetera;[658] sexto, aliquid[659] quod est[660] instanter desiderandum, scilicet ***videbunt Filium hominis venientem*** [...] ***et mittet angelos suos*** [...] ***et congregabunt electos***, et ***ubicumque fuerit corpus illic***[661] ***congregabuntur et***[662] ***aquile***;[663] septimo, aliquid[664] quod est perspicaciter perscrutandum, scilicet ***ab arbore fici discite*** et cetera,[665] et illud de Daniel ***qui legit intelligat***.[666]

---

[649] Matt 24:19, 21.
[650] F/ *circulariter*
[651] A/ omits *et*
[652] A/ omits *et cetera*; Matt 24:22, 34.
[653] D/E/ ***dixerit vobis***
[654] A/ ***ecce hic est Christus***; B/ ***Christus ecce hic est***
[655] D/ omits ***ecce***; A/ ***illuc***
[656] D/E/ omits ***pseudo-***
[657] D/ omits ***et***
[658] Matt 24:23-24.
[659] F/ omits *aliquid*
[660] B/ omits *est*
[661] A/ omits ***corpus illic***; B/ ***ibi***
[662] F/ omits ***et***
[663] Matt 24:30-31; Matt 24:28.
[664] F/ adds *est*
[665] Matt 24:32.
[666] D/E/ add *et cetera*; The passage: *quia vero multum erant curiosi ad sciendum diem et horam adventus Christi, et sui regni, et liberationis electorum ac extremii adversariorum hec omnia enim similter(A/B/ hec enim omnia simul) currunt ideo hanc curiositatem volens tollere subdit* which was

De die autem illa et hora[667] ***nemo scit neque angeli celi nisi Pater solus***,[668] Ieronimus dicit quod in quibusdam libris latinis[669] habetur ***neque Filius***,[670] sed in grecis dicit hoc non haberi.[671] In Marco tamen habetur quod tamen[672] non solum secundum eius dietatem, sed nec etiam secundum eius humanitatem[673] est simpliciter verum, sed solum secundum quid seu potius solum quo ad quid. Secundum enim Augustinum, Filius[674] dicitur hoc nescire, quia nescit hoc nobis, id est quia in hoc habuit[675] se quo ad nos[676] ad modum nescientis.[677] Sed forte aliquis obiciet quod eadem ratione potest dici quod Pater nescit hoc quia ita parum revelavit hoc eis sicut Filius.[678] Ad hoc tamen potest dici quod quando due sunt persone quarum una tenet locum et officium et ymaginem[679] magni[680] secreti sicut tenet rex prout est in secreto consilio, altera vero tenet locum et officium nuntii et preconis aut[681] doctoris. Tunc si ista[682] non dicat quod queritur et quod revelandum videtur, apparet quasi

---

omitted earlier by MSS D and E appears in the text at this point, Cf. note 633; Matt 24:15.

[667] A/ ***illo***; F/ omits ***et hora illa***

[668] Matt 24:36.

[669] A/ omits *latinis*

[670] Mark 13:32.

[671] Cf. Hieronymus, CA 24.11.417b.

[672] A/ *cum*

[673] D/E/ *humanitatem eius*

[674] A/ adds *hominis*

[675] A/B/ *habet*

[676] A/ adds *et*

[677] A/ *nesciendi*; Cf. Augustinus, CA 24.11.418a.

[678] B/ *Filiis*

[679] Cl. Latin *imaginem*

[680] A/B/ *magis*

[681] D/E/ *ac*; F/ *et*

[682] D/E/ add *persona*

nescius illius rei. Non autem hoc apparet[683] de alia[684] cuius officium est servare[685] secretum. Sic autem se habebant[686] Filius et Pater. Sed iterum ex hoc non videtur posse argui quod angeli hoc simpliciter[687] ignorent[688] quia poterit dici[689] quod dicuntur nescire, quia[690] nesciunt nobis. Et hoc idem poterit dici de prophetis aut aliquibus sanctis, dato quod Deus hoc[691] revelaverit eis.

Ad cuius evidentiam queritur an ex fide sit certum[692] et an teneri debeat[693] sicut certum quod nullus angelus vel homo purus, etiam Christi mater, sciat istam horam vel diem? Et videtur quod non tum ex hoc quod hic dicitur tum ex hoc quod Christus infra omnes hortatur dicens, ***vigilate ergo quia nescitis***[694] ***qua hora Dominus vester venturus sit***[695] et hoc[696] pluries dicit[697] et iterum infra dicitur,[698] ***media***[699] ***nocte***, id est

---

[683] A/ *apparet hoc*
[684] A/ *illa*
[685] A/ *sevare*
[686] A/ *habent*; F/ *habebat*
[687] A/B/ *simpliciter hoc*
[688] F/ *ignorarent*
[689] D/ corrects *poterat dici* to *poterit dici*
[690] D/ *quod*
[691] D/E/ add *non*; F omits *hoc*
[692] A/ *certa*
[693] A/ *debeant*
[694] E/ ***nescis***
[695] A/ omits *qua hora Dominus vester venturus sit,* adds *et cetera*; F/ adds *diem necque horam*;
Matt 24:42.
[696] A/ omits *hoc*
[697] D/ *dixit*
[698] F/ *dicitur infra*
[699] F/ adds ***autem***

secundum Augustinum, nullo sciente[700] aut sperante ***clamor factus est ecce sponsus venit***.[701] Item Actuum primo dixit Apostolis,[702] ***non est vestrum***[703] ***nosse***[704] ***tempora vel momenta***.[705] Constat autem quod si aliquibus fuit hoc revelandum, precipue debuit[706] revelari Apostolis per quos fides et ecclesia erat fundanda et docenda. Item prima ad Thessalonicenses quinto, dicit Apostolus quod non indigent ut scribat eis ***de temporibus vel momentis*** quia ipsi[707] sciunt ***quod dies Domini veniet*** (136[va]) ita absconsus[708] sicut ***fur*** quando venit in nocte ad[709] furandum.[710] Dicendum quod[711] ex scripturis habetur quod hoc communiter est et erit ignotum usque[712] fiat, non[713] tamen ex eis possumus certitudinaliter arguere quod nullus hoc sciat aut scire debeat. Quod enim[714] inconveniens si Deus hoc revelaverit[715] alicui angelorum aut beatorum,[716] saltem sue matri.[717]

---

[700] B/ *sentiente*
[701] Matt 25:6; *nullo sciente…**venit***, Augustinus, *De diversis quest. octoginta tribus*, CCSL 44A.59.80.
[702] F/ *Apostolus*
[703] F/ ***nostrum***
[704] A/F/ ***nosce***
[705] D/ adds ***que Pater*** et cetera; Acts 1:7.
[706] D/E/ add *hoc*
[707] A/B/ omit *bene*
[708] D/E/ *ita absconsus veniet*; F/ omits *veniet*
[709] A/B/ add *aliquid*
[710] Cf. I Thess 5:1-4.
[711] D/ repeats *quod*
[712] A/B/ add *quo*; F/ *usquoque*
[713] D/E/ *nec*
[714] A/ *quia*; adds *esset*; D/F/ *quid*;
[715] D/E/ *revelaverit hoc*; F/ omits *revelaverit*
[716] A/ adds *et non*
[717] A/ *matri sue*

Aliud est[718] enim de nobis aliud de beatis qui in nullo a Dei voluntate deviare possunt. Et aliud est de communitate hominum aliud de singularibus sanctis, qui sunt unus[719] spiritus cum Deo. Communitati enim hominum hoc debet abscondi sicut et dies mortis eorum. Primo, ut semper timeant; secundo, ut semper se preparent[720] ad illum diem tanquam ad imminentem; tertio, ut tam in hoc quam in plerisque[721] aliis sciant se[722] ignorantes quod[723] est utile ad superbiam comprimendam; quarto, ut archanum divinorum iudiciorum magis revereantur;[724] quinto, quia non decet Dei secreta[725] indignis et indispositis[726] revelari, propter quod etiam plura alia absconduntur aliquibus aliis[727] ydoneis,[728] quia forte nescirent hoc celare[729] indignis aut non plene ydoneis; sexto, ad non impediendum opera et tempora prescita vel preordinata a Deo. Multa enim eveniunt[730] et ventura sunt, quorum adventum homines et demones impedirent si ea prescirent; septimo, ad excecandum[731] reprobos talium temporum,[732] et ad hoc ut[733] iudicium

---

[718] D/E/ omit *est*
[719] A/ *unum*
[720] A/ *preparent se*
[721] F/ adds *locis* but crosses it out
[722] A/ *sciunt*; B/ *sciat*; F/ *se sentiant*
[723] F/ *quia*
[724] A/ *revereatur*
[725] D/E/ *secreta Dei*
[726] E/F/ *indisponitus*
[727] A/D/E/ *alias*
[728] Cl. Latin *idoneis*
[729] F/ *scelare* but crosses out the *s*
[730] A/ *evenient*
[731] D/E/ omit *excecandum*
[732] D/E/ add *excecandum*
[733] A/ omits *ad*; *ut hoc*

super eos veniat subito et ex improviso; octo, ut in tribulationibus talium temporum fides et spes et humilitas ac[734] patientia et longanimitas sanctorum fortius exerceatur et probetur,[735] et ut tunc addiscant Deum etiam in[736] sibi incertis[737] immobiliter[738] et inerrabiliter sequi et non sue providentie, sed soli divine inniti.[739] Ex occultatione enim[740] hore divini iudicii in qua mali sunt exterminandi et boni liberandi vehementer angustiantur electi, et ideo in hoc[741] fortissime fides probatur[742] et patientia eorum,[743] et potissime quia gloria malorum ex hoc apparet stabilior[744] et quasi eterna quod est[745] durissima temptatio electis et[746] etiam reprobi audacius derident et persequuntur electos; nono, ut lumina divine sapientie ordinate distribuantur et revelentur. Quia enim homo secundum statum vie potest absentia scire in universali non autem in particulari saltem ad plenum, nisi sicut presentia. Idcirco[747] decet futura prius in universali aperte predici antequam in

---

[734] F/ *et*
[735] B/ omits *et probetur*
[736] A/omits *in*
[737] F/ *certis*
[738] A/ *immortaliter*
[739] MS B omits the following until *Ad primum* (MS A 136vb line 5); Cf. note 752.
[740] A/ omits *enim*
[741] A/ omits *in hoc*
[742] A/ omits *probatur*; F/ *probatur fides*
[743] A/ adds *probatur*
[744] A/ *stabilita*
[745] A/ *que*; omits *est*
[746] F/ *ex hoc*
[747] A/ *iccirco*

particulari.[748] Decet etiam[749] proprias et particulares circumstantias temporum et statuum particularius revelari presentibus illius status quam[750] preteritis. Ut[751] iuxta illud Danielis decimo uno, liber sit clausus et signatus ***usque ad tempus statutum ut***[752] ***pertranseant plurimi et multiplex sit scientia*** et[753] una scilicet in primo tempore et alia in postremo.[754] Decet etiam quod[755] solemnium ac futurorum operum Dei notitia[756] cum primo merito et cum triumphali prelio[757] optineantur a sanctis; decimo, ut revelatio (136[vb]) veritatis divinique[758] iudicii iocundior et mirabilior sit electis et fortius immutativa ipsorum in altium. Quod utique contingit quando post summam obscuritatem repente instar fulguris, ac subiti tonitrui inclarescit.[759]

Ad primum[760] quod[761] ex hoc loco trahitur patet ex iam dictis quia[762] ita possunt dici angeli nescire, sicut et Filius dicitur nescire. Ad secundum, dicendum quod[763] illa Christi verba non habent locum[764] nisi respectu

---

[748] D/ omits *saltem ad plenum nisi sicut presentia. Idcirco decet futura prius in universali aperte predici antequam in particulari.*
[749] D/ *enim*
[750] A/ adds *pre*
[751] A/ *et*
[752] A/ *et*
[753] F/ omits *et*
[754] Dan 12:4.
[755] F/ adds *notitia*
[756] F/ omits *notitia*
[757] D/E/ *primo*
[758] A/ *Dei ve que*
[759] MS B hic incipit sequi *Ad primum…*; Cf. note 732.
[760] A/B/ add *autem*
[761] B/ *quia*
[762] A/ *quod*
[763] B/ *quia*
[764] A/D/ *habentur*; A omits *locum*

communitatis hominum, quibus talis occultatio expedit. Ad tertium, dicendum quod mirabile esset si saltem ante[765] per modicum momentum non posset Deus[766] congrue revelare horam illam.[767] Ergo respectu communitatis dicitur, venturus ***media***[768] ***nocte***.[769] Unde et Apostolus in verbis epistule ad Thessalonicenses distinguit inter bonos et malos,[770] nam pro bonis subdit, ***vos autem fratres non estis in tenebris ut vos dies illa tanquam fur comprehendat omnes enim vos filii lucis estis et filii Dei,***[771] ***non sumus noctis neque tenebrarum***.[772] Ad quartum, dicendum quod Christus[773] loquitur ibi Apostolis ut adhuc carnalibus sicut et quando ait, ***multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo***.[774] Et quando duobus ex eis ait, ***sedere autem ad dexteram***[775] ***vel***[776] ***sinistram non est meum dare vobis***.[777] Et[778] hoc Christus satis ibidem[779] innuit quando subdit, ***sed accipietis virtutem supervenientis***[780] ***Spiritus Sancti***[781] ***et eritis mihi***[782]

---

765 A/ *aut*
766 D/E/ *Deo*
767 D/ *illam horam*
768 D/E/ *mundi*; add *a*
769 Matt 25:6.
770 B/F/ *malos et bonos*; D corrects *mala* to *malos*
771 E/ ***diei***
772 I Thess 5:4-5.
773 F/ *spiritus*
774 John 16:12.
775 A/ ***dextram***
776 A/ adds ***ad***
777 Mark 10:40.
778 B/ adds *ex*
779 F/ *ibidem satis*
780 B/F/ omit ***supervenientis***
781 A/ adds ***in vos***
782 F/ adds ***in***

testes et cetera.[783] Non[784] igitur videtur quod ex illo verbo Actuum possit ita certitudinaliter hoc argui, sicut aliquando Augustino[785] est visum.

Sed queritur quomodo[786] prout hic[787] referuntur ad tempus finalis iudicii possit verificari quod tunc ***surgent pseudochristi***,[788] et quod tunc aliqua tribulatio maxima sanctorum[789] immediate precedat tempus iudicii. Ad hoc a quibusdam sapientibus non indocte dicitur quod alius est[790] antichristus, qui precedit[791] generalem conversionem Iudeorum, qui etiam[792] dicet se messiam in lege promissum[793] a quodam tyranno, qui post generalem conversionem[794] Iudeorum circa tempus iudicii est venturus. Quod satis aperte videtur innuere[795] Ezechielis[796] triginta octo, ubi promissa in precedenti capitulo, universali conversione et reperatione duodecimum tribuum.[797] Predicitur Gog super populum Isrealis venturus[798] cum innumerabili[799] agmine gentium. Unde ibi dicitur, ***in novissimo***[800] ***annorum venies ad***

---

[783] Acts 1:8.
[784] B/ *modo*
[785] A/ *angelo*; B/ omits *Augustino*
[786] F/ omits *quomodo*
[787] D/E/ *hoc*
[788] A/ ***pseudoprophete***; Matt 24:24.
[789] D/E/ *sanctorum maxima*
[790] A/B/ omit *alius est*
[791] A/ *precedet*
[792] F/ *et*
[793] A/B/ add *est alius*
[794] A/ *conversionem generalem*
[795] A/B/ *innui*
[796] A/ *Mathei*
[797] Cf. Ezech 36:21 *ff.*
[798] A/ *venturum*
[799] A/ *universali*; F/ *universabili*
[800] A/ ***novissimorum***

terram que reversa est a gladio et conversa est a populis multis ad montes Isrealis qui fuerunt deserti iugiter et cetera.[801] Et infra eodem dicitur,[802] ***nunquid non in die illo cum habitaverit populus meus Isrealis confidenter. Scies et venies***[803] ***de loco tuo a lateribus***[804] ***aquilonis***,[805] et, post ***in novissimis diebus***[806] ***eris***, ***et adducam te super terram meam***, et cetera.[807]

Iohannes autem[808] Apocalypsis viginto postquam locutus est de destructione Babilonis seu mulieris[809] que secundum eum est, ***civitas magna que habet regnum super reges terre***.[810] Et postquam subiecit de damnatione bestie et pseudoprophete, qui fecit signa coram ipsam et de incarceratione draconis usque ad tempus, subdit ipsum draconem post hoc exiturum et[811] seducturum gentes, scilicet Gog et Magog, et (137[ra]) circuibunt[812] castra sanctorum et civitatem dilectam. Et statim post hec introducit[813] extremum[814] et ultimum iudicium et resurrexionem omnium mortuorum.[815]

---

[801] Ezech 38:8.
[802] A/ omits *dicitur*
[803] A/ ***veniet***
[804] A/ ***de latere aquilonis***; omits ***loco tuo a lateribus***
[805] D/E/ add ***de loco tuo a lateribus aquilonis***
[806] A/ omits ***diebus***
[807] Ezech 38: 14-15, 16.
[808] A/ *etiam*
[809] F/ removes *mulieris* from text, then adds it again in left margin.
[810] F/ omits ***terre***; Apoc 17:18.
[811] D/ *ad*
[812] B/F/ *circuierunt*
[813] F/ *introduxit*
[814] D/E/ *exterminium*
[815] Cf. Apoc 19:20-21; Cf. Apoc 20:1-15.

Dicuntque predicti quod sicut se habet corporalis mors[816] sanctorum ad mortem affectualem per quam moritur homo[817] mundanis[818] affectibus et occupationibus et intrat in excessum contemplationis sic[819] se habet tyrannus designatus in Gog[820] ad primum, qui dicet se messiam Iudeorum.

In tempore enim primi introducetur prima mors[821] et[822] in tempore secundi consummabitur mors omnium corporum et post fiet resurrexio. Hoc autem consonat verbo[823] Christi, Luce octo decimo dicentis, ***Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra***,[824] ubi aperte innuit quod vix.[825] Et[826] tam hic quam Luce decimo septimo[827] aperte dicit Christus quod, sicut ***in diebus Noe*** vacabant gentes carnalibus[828] et ***in diebus Loth*** Sodomite, sic erit quando ***Filius hominis***[829] ***revelabitur***.[830] Constat autem quod post antichristum omnis[831] Isrealis convertetur, ergo antequam Christus post eorum conversionem[832] veniat ad iudicium erit

---

[816] A/B/ *mors corporalis*
[817] B/ adds *meum*
[818] A/ *mundanie*
[819] F/ adds *ergo*
[820] B/ adds *et*
[821] A/ *mortis*
[822] D/E/ omit *et*
[823] D/F/ *verbis*
[824] Luke 18:8.
[825] A/ omits *vix*
[826] A/ *etiam*
[827] A/ *octo*
[828] E/ *carnalitatibus*
[829] A/ omits ***hominis***
[830] Luke 17:26, 28, 30.
[831] D/E/ *totus*
[832] A/ *conversionis*

iterum mundus reductus ad maximas cupiditates et lascivias et ad magnam cecitatem et incuriam divinorum, quod in brevissimo tempore, secundum communem cursum fieri non potest.

Sicut autem[833] ***in diebus Noe***,[834] ostensa igitur iudicaria equitate[835] sub modo predictivo, hic ostendit eam sub modo parabolico seu similitudinario, et primo ostenditur quomodo iudicium erit occultum seu inopinatum; secundo, quomodo erit iustum et equum ibi, ***sicut enim homo peregre proficiscens***.[836] Item in prima, ostenditur[837] esse occultum quadrupliciter. Primo scilicet, ratione carnalitatis seu carnalium voluptatum que[838] principaliter sunt in gula et concubitu[839] et infigunt[840] cor solis[841] sensibilibus huius vite; secundo, ratione uniformitatis statuum et societatum occultantis distinctionem electorum et reproborum ibi, ***tunc duo erunt in agro***;[842] tertio, ratione morositatis seu tardationis ipsius iudicii ibi, ***illud autem scitote***;[843] quarto, ratione ypocritalis[844] simulationis[845] et presumptionis ibi, ***tunc simile est***[846] ***regnum***

---

[833] B/ adds ***fuit***
[834] Matt 24:37.
[835] F/ omits *equitatem* from text, but addsit in the right margin.
[836] Matt 25:14; Mark 13:34.
[837] F/ *ponitur*; omits following passage *esse occultum…Item in…*; Cf. note 842.
[838] A/ *qui*
[839] D/E/ *in cubitu*
[840] D/E/ *infingunt*
[841] A/F/ *solum*
[842] Matt 24:40.
[843] Matt 24:43.
[844] Cl. Latin *hypocritalis*
[845] A/ *similationis*
[846] A/ ***erit***

celorum.[847] In hac tamen tangitur non solum quartam[848] ratio, sed etiam tertiam et secundam.[849] Item in secunda[850] principali,[851] primo ostenditur[852] quod erit equum ex obligatione ad fructum seu lucrum reddendum de donis a Deo acceptis; secundo, ex obligatione ad miserendum indigentibus de bonis habitis ibi, ***cum autem***[853] ***venerit Filius hominis in***[854] ***maiestate sua***.[855]

In hac ergo[856] totali parte secundum prefatas[857] sex partes sunt sex similitudines, quarum prima videtur respicere communitatem mundanorum, secunda communitatem statuum sanctorum,[858] tertia statum[859] prelatorum, quarta statum[860] continentium viventium[861] sub quadam distinctione sensuum, quinta singulare[862] intelligentie et prudentie donum, sexta sufficientiam bonorum temporalium. Seu quinta facultatem internarum gratiarum sexta[863] facultatem temporalium.

---

[847] B/ adds ***erit***; Matt 25:1.
[848] B/ *quarta*
[849] B/ *tertia et secunda*; MS F hic incipit sequi *Item in…*; Cf. note 830.
[850] E/ *secundum*
[851] F/ omits *secunda principali*
[852] F/ *prima ponitur*
[853] A/ omits ***autem***
[854] F/ adds ***sede***
[855] Matt 25:31.
[856] D/E/ *autem*
[857] D/E/ omit *prefatas*
[858] F/ *sanctorum statuum*
[859] A/ *statuum*
[860] A/ *statuum*
[861] A/ adds *que*
[862] A/B/ *singularis*
[863] F/ *septimum*

In qualibet[864] autem istarum[865] sex[866] tanguntur distincte boni et mali, seu premuniandi et condemnandi.(137rb)

Pro primo ergo[867] dicit, ***sicut***[868] ***autem in diebus Noe***, scilicet ex insperato venit diluvium, ***ita erit***[869] ***adventus Filii hominis***, scilicet occultus.[870] Nota autem quod non solum hora[871] adventus eius ad ultimum iudicium erit occulta sed etiam[872] hora adventus eius ad quodcumque generale iudicium[873] illi ultimo[874] correspondens unde et Christus sub uno reliqua comprehendit sicut tactum est supra. Qualiter autem hoc sit exponit[875] subdens, ***sicut enim erant***[876] ***in diebus ante diluvium comedentes***, et cetera.[877] Nota quod omnia commercia carnalia per hoc designat, nam primum respicit gulam, secundum luxuriam. Primum etiam respicit curam sui corporis seu persone,[878] secundum[879] curam[880] prolis et humane specie multiplicande. Nota etiam quod per Noe et familiam eius intelliguntur electi

---

[864] D/ adds *et*
[865] F/ omits *istarum*
[866] D/ *sextum*
[867] F/ *autem*
[868] F/ ***nunc***
[869] A/ omits ***erit***; A/F add ***et***
[870] A/ *occulto*; Matt 24:37.
[871] A/ omits *hora*
[872] F/ *et*
[873] A/ omits *erit occulta sed etiam hora adventus eius ad quodcumque generale iudicium*; F/ *iudicium generale*
[874] A/ adds *erit*
[875] D/E/ *ostendit*
[876] F/ ***erunt***
[877] Matt 24:38.
[878] B/F/ omit *primum etiam respicit curam sui corporis seu persone*
[879] B/F/ *tertium*
[880] A/ adds *sue*

finalium temporum per[881] reliquos vero[882] reprobi eorumdem temporum.[883] Nota etiam quod[884] pro[885] questione premissa quod licet reprobi nesciverint horam adventus[886] diluvii, Noe tamen prescivit. Unde Genesis septimo[887] dicitur ei, ***ingredere tu et omnes filii tui in archam*** [...] ***adhuc enim et post dies septem***[888] ***ego pluam super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus***,[889] supra etiam sexto fuit sibi[890] dictum, ***eruntque***[891] ***dies eius***, scilicet hominis seu humane generationis ***centum viginti annorum***.[892] Sic etiam Loth et Abrahe fuit predicta hora subversionis Sodomorum et tamen Luce decimo septimo assimilatur occultatio illius hore occultationi diei iudicii.[893] Nota etiam quod illa que ibi refert[894] Lucas fuerunt in alio tempore dicta a Christo et occasione questionis facte a Phariseis.

Pro secundo dicit, ***tunc duo erunt in agro***.[895] Quamvis[896] ista forte secundum litteram tunc impleantur nihilominus secundum Remigium hiis verbis tres ordines

---

[881] D/ *pro*
[882] B/ *autem*
[883] A/ omits *per reliquos vero reprobi eorumdem temporum*
[884] B/F/ omit *quod*
[885] D/E/ omit *pro*
[886] B/ repeats *adventus*
[887] F/ *septem*
[888] A/ omits ***septem***
[889] Gen 7:1, 4.
[890] A/ omits *sibi*
[891] B/ ***eritque***
[892] Gen 6:3.
[893] Cf. Luke 17:28-30.
[894] B/ *refert ibi*
[895] Matt 24:40.
[896] B/ *quem*

Ecclesie demonstrantur. Nam per duos in agro ordo predicatorum quibus commissus est ager Ecclesie;[897] per duos in mola ordo coniugatorum, qui dum per divisas curas temporalium rotantur, quasi molam in circuitu[898] trahunt: per duos in lecto ordo continentium, seu contemplativorum, quorum requies nomine lecti[899] designatur. Quia vero in hiis ordinibus sunt commixti boni et mali, ideo ex eis quidam reliquuntur[900] et quidam assumuntur.[901] Quomodo[902] autem assumantur[903] dicitur Luce decimo septimo, querentibus discipulis, ***ubi Domine*** scilicet[904] assumentur? Quibus Christus dixit,[905] ***Ubicumque fuerit corpus***[906] ***congregabuntur et aquile***.[907] Vel per duos in lecto potest designari status coniugalis. Per duos molentes, duplex vita scilicet activa et contemplativa. Quarum est macerare[908] carnalem sensum et affectum, aut terere verbum Dei per meditationem et[909] operationem, ut fiat inde farina et panis, per duos vero in agro cultores ecclesie sicut prius. Ex hiis igitur[910] concludit Christus, ***vigilate ergo quia***

---

[897] A/ adds *demonstratur*
[898] D/E/ *circuitum*
[899] B/ *electi*; D/ crosses out *electi* and adds it again
[900] D/E/ *assumuntur*
[901] D/E/ *reliquuntur*; *hiis verbis…divisas curas*; *quasi molam…continentium*; *quorum…designatur*; *in hiis ordinibus…assumuntur*; Remigius, CA 24.11.419a-419b.
[902] F/ *quo*
[903] A/ *consumentur*; B/ *assumentur*
[904] A/ omits ***scilicet***
[905] A/ ***dixit Christus***
[906] A/ adds ***illuc***; B/ adds ***illic***; F/ adds ***ibi***
[907] Luke 17:36-37.
[908] D/ *incarcerare*
[909] A/B/ add *per*
[910] F/ *ergo*

nescitis et cetera.[911] Per vigilare[912] autem intelligit per vigilem timorem divinorum iudicorum et circumspectam attentionem ad bonam vitam et operationem secundum quod dicit Apostolus una Thessalonicenses quinto, ***igitur non dormiamus sicut et ceteri sed vigilemus et sobrii simus, qui enim dormiunt nocte dormiunt*** et cetera.[913]

Sed quomodo hic innuitur quod hominibus (137[va]) in carnali pace occupatis veniet iudicium cum supra dictum sit quod ***statim post tribulationem dierum illorum*** veniet.[914] Preterea si tunc erit tanta pax quomodo est verum quod communiter dicitur scilicet quod horrenda commotio maris et elementorum[915] et pressura gentium precedet[916] diem iudicii? Ad hoc[917] dicit Ieronimus quod estimandum est quod post pugnas et cetera, quibus vastatur genus humanum brevis pax sit subsecutura que quieta omnia repromittat ut fides credentium comprobetur.[918] Chrysostomus vero dicit quod pax erit[919] carnalibus tribulatio vero iustis.[920] Et quia illa pax[921] non est vera sed fantastica, ideo Apostolus prima Thessalonicenses quinto non dixit cum fuerit pax, sed ***cum dixerint pax et securitas tunc repentimus***

---

[911] Matt 24:42.
[912] A/ *pro vigilate*
[913] D/E omit *et cetera*; I Thess 5:6-7.
[914] A/ adds *et cetera*; Matt 24:29.
[915] F/ *electorum*
[916] E/ *precedent*
[917] A/ *quod*
[918] F/ adds *que quieta omnia repromittat*; *estimandum quod…credentium comprobetur*, Hieronymus, *Comm. in Matt.* CCSL 77.4.233.629-633.
[919] F/ *erit pax*
[920] A/ *tristis*; Chrysostomus, *non inveni*.
[921] D/E/ adds *et securitas*

superveniet[922] ***interitus***,[923] et patet quod ibi loquitur de pace malorum. Puto tamen quod[924] utrumque aliquo modo verificabitur. Ante[925] enim per aliqua tempora preibunt commotiones gentium et regnorum et forte aliqua terribilia signa. Et tandem tyrannus unus post[926] multas mortes[927] et prelia[928] optinebit monarchiam et tunc tribulabit electos eritque maxima pax[929] rebrobis, et post hoc iudicium. Quo facto secundum Augustinum viginti uno *De civitate Dei* capitulo ultimo in fine, sequitur mundi conflagratio et renovatio.[930] Unde illa summa turbatio elementorum[931] non erit ante[932] iudicium sed post alias quomodo esset verum illud Apostoli primam Thessalonicenses quarto, ***deinde nos qui vivimus simul rapiemur***[933] ***obviam Christo*** et cetera.[934]

Pro tertio dicit, ***illud autem scitote***.[935] Ponitur autem hic duplex similitudo pro prelatis scilicet patrisfamilias et dispensatoris bonorum alicuius Domini,[936] quia prelatus pietate debet esse pater et cura solicitudinis[937] secundum fidelitate[938] ac humilitate

---

[922] B/ ***veniet***

[923] I Thess 5:3.

[924] B/ *quid*

[925] A/ *aut*

[926] B/F/ *per*

[927] F/ corrects *tribulationes* in favor of *mortes*

[928] D/ omits *et prelia*

[929] A/ *pars*

[930] Augustinus, *non inveni*.

[931] D/F/ *electorum*

[932] A/ omits *ante*

[933] A/ ***rapiemur similis***; B/ omits ***simul***; D/E/ add ***cum illis***

[934] I Thess 4:17.

[935] Matt 24:43.

[936] A/ *Deo*

[937] B/ *sollemni*; F/ *sollemnis*

subiectionis ad Deum, debet se sentire servum et dispensatorem, non dominum aut dissipatorem. Primum autem exemplum satis patet preter[939] hoc quod potius videtur ex eo posse inferri[940] quod expediret horam scire ad hoc ut homo attentius vigilaret. Dicit enim Christus quod, ***si sciret paterfamilias qua hora fur veniret vigilaret utique***.[941] Ad quod dicendum quod Christus supponit quod ex quo ille vigilaret si sciret qua hora fur venturus esset, multo magis vigilare[942] deberet[943] si sciret esse venturum eum,[944] sed[945] nesciret horam, et ideo ex hoc subintellecto infert, ***ideoque et vos estote parati*** et cetera.[946] Ubi[947] etiam ostendit quid[948] indendit per vigilare, scilicet per bona opera et merita esse paratum ad recipiendum Christum et ad effugiendum damnationis iudicium.

Sed cum nullus illorum temporum deberet[949] vivus inveniri circa horam iudicii quomodo loquitur ad eos ac si hoc deberet[950] esse in[951] tempore eorum. Ad hoc est triplex responsio, prima est secundum Augustinum *Ad*

---

[938] A/F/ omit *secundum fidelitate*
[939] A/ *per*
[940] A/F/ *inferri posse*
[941] Luke 12:39.
[942] F/ *vigilaret*
[943] F/ omits *deberet*
[944] A/ *sciret venturum esse*; F/ *sciret eum venturum*
[945] A/ *si*
[946] Matt 24:44.
[947] A/ *nisi*
[948] F/ *quod*
[949] F/ *debet*
[950] A/ omits *vivus inveniri circa horam iudicii quo modo loquitur ad eos ac si hoc deberet*
[951] F/ omits *in*

Esicium[952] dicentem quod in persona illorum loquitur omnibus, quia ad omnes quodammodo pertinet dies ille.[953] Tunc enim unicumque veniet dies ille,[954] cum venerit dies mortis eius ut talis hinc exeat qualis iudicandus est[955] illo die. Ille enim dies illum inveniet imparatum quem (137[vb]) imparatum[956] invenerit huius sue vite ultimus dies.[957] Unde Marci tertio decimo dicitur, ***quod autem vobis dico omnibus dico vigilate***.[958] Secunda est quia[959] mos est scripture loqui uni aut de uno in persona alterius unde Apostolus pro[960] hiis sanctis, qui circa iudicium debebant inveniri[961] vivi, dicit quod,[962] ***nos qui vivimus qui residui sumus in adventu Domini non preveniemus eos qui dormierunt***,[963] cum tamen ipse non deberet tunc vivus hic inveniri.[964] Tertia est quia[965] tempore Christi instabat dies cuiusdam magni iudicii typum gerentis ultimi iudicii et illud in se continentis. Illud autem erat excecatio et reprobatio Iudeorum et sumblimatio[966] fidelium.

Nota autem quod quilibet potest dici paterfamilias respectu suorum cogitatuum ac sensuum et affectuum, et

---

[952] Cl. Latin *Hesychium*
[953] A/ *illa*
[954] B/ omits *tunc enim unicumque veniet dies ille*
[955] D/E/ *est iudicandus*
[956] F/ omits *quem imparatum* from text but adds it in the right margin.
[957] *quia…pertinet*; *tunc enim…ultimus dies*; Augustinus, CA 24.12.420a.
[958] Mark 13:37.
[959] A/ *quod*
[960] D/E/ *de*
[961] D/E/ *inveniri debeant*
[962] E/F/ *quia*
[963] I Thess 4:15.
[964] D/E/ *inveniri hic*
[965] D/ *quod*
[966] B/ *tribulatio*

ideo omnes possunt per hoc nomen designari. Qualiter autem[967] erit paratus et quod est premium eius ostendit subdens, ***quis putas est fidelis servus*** et ceterea.[968] Dicendo, ***quis putas***, ostendit raro et de difficili[969] talem inveniri. Ponit autem tria[970] que sunt necessaria ad debitum regimen familie Dei, scilicet fidelitas in affectu, prudentia seu discretio in intellectu, auctoritas presidentie in statu. Ultimum autem non debet dari nisi habenti duo priora et primum principalius debet attendi quam secundum. Et ideo optime ordinavit ea Christus ***ut det illis cibum***,[971] id est doctrinam aut quocumque aliud[972] quod eis ministrare debet et expedit. Det[973] inquam in tempore, per tempus intelligit proportionem et commensurationem omnium circumstantiarum.

Ut scilicet det quando, quantum, et qualiter unicuique[974] expedit et non aliter[975] ad quod magna discretio et attentio exigitur. Quod autem sit premium talis[976] subdit, ***beatus ille servus*** et cetera,[977] ut autem ostendat quod ad optinendum hoc premium necessaria est[978] predicti operis observantia usque ad ultimum diem.[979] Ideo dicit quod[980] ***cum venerit dominus***

---

[967] A/ omits *autem*
[968] Matt 24:45.
[969] A/ omits *de*; *difficile*; D/ *defacile*
[970] A/ *tertia*
[971] Matt 24:45.
[972] F/ omits *aliud*
[973] D/E/ *debet*
[974] F/ *ubicumque*
[975] A/ omits *unicuique expedit et non aliter*
[976] B/ *tale*
[977] Matt 24:46.
[978] D/E/ *est necessaria*
[979] F/ adds *et*
[980] B/F/ ***quem***

invenerit sic facientem,[981] id est ille est et erit beatus qui sic fecerit usque[982] ad ultimum punctum vite sue. Quantum autem sit talium premium ostendit subdens,[983] ***quoniam super omnia bona sua***[984] ***constituet eum***.[985] Secundum Remigium, hinc[986] patet quam[987] magna est distantia inter beatos predicatores et bonos auditores. Bonos enim[988] auditores ***faciet discumbere***, ut Lucas dicit:[989] bonos autem predicatores ***constituet super omnia bona sua***.[990] Ut scilicet[991] secundum Origenem conregnent cum Christo.[992] Et Rabanus dicit quod pre ceteris[993] eterna premia habebunt, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia.[994] Unde singularis gloria perfecti doctoris et rectoris animarum potius est intelligenda per precellentiam glorie substantialis quam solius glorie accidentalis, quod est intelligendum. Si secundum precellentiam sui status precellat in amore et opere, tunc enim erit in superioribus ordinibus glorie. Et ideo secundum Dyonisium respectu inferiorum habebit principatum, quamvis secundum Hylarium,[995] ille super

---

[981] Matt 24:46.
[982] A/ omits *usque*
[983] D/E/ *dicens*
[984] B/ omits ***sua***
[985] Matt 24:47.
[986] D/ *hic*
[987] B/ *quod*; F/ *quanta*; omits *magna*
[988] A/D/ *autem*
[989] A/ *dicit Lucas*; Luke 12:37.
[990] Matt 24:47; *magna est…**bona sua***; Remigius, CA 24.13.421b
[991] D/E/ omit *scilicet*
[992] *conregnent cum Christo*; Origenes, CA 24.13.421b.
[993] F/ adds *bona*
[994] *pre ceteris…gregis custodia*; Rabanus, CA 24.13.421b.
[995] Cl. Latin *Hilarius*

omnia bona sua[996] constituitur qui in Dei gloria collocatur: quia nihil est ultra quod melius sit.[997]

Pro malo[998] autem prelato subdit, et primo quo ad eius culpam (138[ra]) dicens, ***si autem dixerit malus servus***,[999] cuius culpam describit quo ad tria. Primum est falsa et intimorata estimatio dilationis divini iudicii, que communiter provenit ex nimio amore, et ex nimia[1000] spe huius vite, et ex parvipensione[1001] divine iustitie et iudicorum eius, et hoc est dicere ***in corde moram facit dominus meus venire***.[1002] Si enim secundum Augustinum diceret hoc ex multo desiderio accelerationis glorie et ex tedio vanitatum[1003] huius vite, tunc diceret[1004] hoc ut bonus servus.[1005] Secundum est superba duritia et crudelitas in subditos, immo[1006] in conservos unde subdit, ***et cepit percutere conservos***[1007] ***suos***.[1008] Tales enim non habent pietatem[1009] ad animas, sed verbo et[1010] facto et pravo exemplo multipliciter tam in spiritum quam in rebus et corpore ledunt eos. Tertium est carnalitas et carnalium societas, unde subditur, ***manducet autem et***

---

[996] F/ omits *sua*

[997] Dyonisius, *non inveni*; *in Dei gloria…melius sit*; Hilarius, CA 24.13.421b.

[998] A/ *mallo*

[999] Matt 24:48.

[1000] F/ omits *ex nimia*

[1001] A/ *parvipentione*

[1002] Matt 24:48.

[1003] B/ omits *glorie et ex tedio vanitatum*; D/ *vivatum*

[1004] D/ *dicere*

[1005] Augustinus, *non inveni*.

[1006] A/ adds *et*

[1007] A/ ***servos***

[1008] Matt 24:49.

[1009] A/ *haberent potestatem*

[1010] F/ *ac*

bibat cum ebriosis,[1011] id est cum carnalibus. In hiis autem tribus per ordinem, ostenditur quod talis pessime[1012] se habet ad Deum, et ad proximum, et ad se ipsum. Quantum[1013] vero ad eius penam subdit, ***veniet dominus***,[1014] ubi ponit tria penalia tribus primis correspondentia.

Contra primum enim[1015] subitatio iudicii,[1016] contra secundum vero[1017] est quod ***dividet eum***,[1018] id est secundum Ieronimum a consortio sanctorum separabit vel ab omnibus que amabat et optabat.[1019] Vel secundum Origenem, dividet eum separando ab eo omnia dona spiritualia, ut nudatus ab eis vadat ad inferos.[1020] Vel per ***dividet*** intelligit quod quadam spirituali seu intellectuali incisione omnia interiora potentiarum eius virtualiter distrahentur a suo debito ac proportionali et quieto statu, ut sicut proximum dure[1021] percussit sic[1022] dure percutiatur. Contra tertium vero est,[1023] ***partemque***[1024] ***ponet***[1025] ***cum ypocritis***[1026] ***illic erit fletus et stridor***

[1011] Matt 24:49.
[1012] D/E/ *pessimum*
[1013] A/ *quarto*
[1014] Matt 24:50.
[1015] A/D/ *est*; B/ adds *est*
[1016] F/ *ieiunii*
[1017] F/ *vero secundum*
[1018] Matt 24:51.
[1019] *a consortio sanctorum seperabit*; Hieronymus, CA 24.13.422a.
[1020] Cf. Origenes, CA 24.13.422a.
[1021] A/ *dire*
[1022] D/E/ omit *sic*
[1023] D/E/ *erit*
[1024] A/B/ adds ***eius***
[1025] F/ omits ***ponet***
[1026] Cl. Latin ***hypocritis***

dentium.[1027] Sicut enim primo erat[1028] cum ebriosis sic modo cum ypocritis, et sicut tunc vacabat cibo et potui,[1029] ita nunc[1030] fletui[1031] et stridori. Per ypocritas enim possunt intelligi omnes mali dicti ypocrite pro tanto quod[1032] amant bona apparentia[1033] potius quam vera. Vel sicut supra primo[1034] premisit carnales similes illis de tempore Noe; secundo ypocritas bonis in statu assimilatos,[1035] ubi dicitur, ***duo erunt in agro*** et cetera.[1036] Ita hic videtur velle[1037] innuere quod duo sunt genera malorum super alios eminentium,[1038] scilicet prelati carnales et tyrannizantes et pseudoreligiosi[1039] seu[1040] pseudoprophete ypocritaliter viventes. Ut[1041] primi intelligantur per bestiam ascendentem de abysso secundi[1042] per bestiam ascendentem[1043] de terra et[1044] habentem duo cornua similia agni, sive per pseudoprophetam, qui facit signa coram bestia.[1045] Et quia isti sunt longe peiores, primis ideo ponuntur habere

---

[1027] Matt 25:51.
[1028] A/ *fuit*
[1029] A/ *potu*
[1030] A/ *vivit*
[1031] A/ *fletu*
[1032] A/B/ *quanto*
[1033] A/ *temporalia*
[1034] F/ omits *primo*
[1035] A/ *assimilationis*
[1036] Matt 24:40.
[1037] A/ *velle videtur*; B/ omits *velle*
[1038] A/ *imminentium*
[1039] B/ adds *id est*
[1040] D/E/ *sive*
[1041] D/E/ omit *ut*
[1042] B/ adds *autem*; F/ *seculi*
[1043] A/ omits *de abysso secundi per bestiam ascendentem*
[1044] A/ omits *et*
[1045] Cf. Apoc. 13:11.

primatum in pena propter quod primi dicuntur poni cum istis potius quam e contrario. De hiis autem ypocritis[1046] proprie dicitur[1047] parabola sequens. Verba autem sequentia, scilicet ***illic erit fletus et stridor dentium***,[1048] (138rb) exposita sunt supra capitulo octo.[1049]

Bibliography

Manuscripts of the *Commentarius super S. Matthaei Evangelium*

Padua, Biblioteca Antoniana 336 Scaff. XV, ff. 1-211.

Paris, Bibliotheque Nationale, latinus 15588, ff. 15-134.

Oxford, New College 49, ff. 1-158.

Vaticani Latini, 1001, ff. 1-165; 8670, ff. 1-196; 10900, ff. 1-207.

Manuscript Catalogues

Bibliothecae Apostolicae Vaticanae. Codices Vaticani Latini: Codices 679-1134. Augustus Pelzer, ed. Vatican City: Bibliotheca Vaticana, 1931.

Bibliothecae Apostolicae Vaticanae. Codices Vaticani Latini: Codices 10876-1100. Iohannes Bapt. Borino, ed. Vatican City: Bibliotheca Vaticana, 1955.

[1046] Cl. Latin *hypocritis*
[1047] F/ *dicit*
[1048] Matt 24:51.
[1049] D/E/ *octo capitulo*; F/ *octo decimo*

Coxe, Henricus O., ed. Catalogus codicum mss. qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur. Oxford: Oxford University Press, 1852.

Primary Sources

Aquinas, Thomas. Catena Aurea. *Opera Omnia* volume 16. Stanislaus Eduardus Frette, ed. Paris: Vives, 1876.

Bibla Sacra Vulgata. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1969.

Jerome. Commentariorum in Mattheum, Book 4. CCSL volume 77. Turnholt: Brepols, 1969.

Secondary Sources

Madigan, Kevin. Peter Olivi's *Lectura super Matthaeum* in Medieval Exegetical Context. Dissertation (unpublished), University of Chicago, 1992.

Murtagh, Thomas. Peter Olivi's Commentary: A Critical Edition and Chapter 5, verses 1-26 with a Commentary. Thesis (unpublished), Melbourne College of Divinity, 1992.

Electronic Sources

Augustine. De diversis quaestionibus octoginta tribus. CETEDOC Library of Christian Latin Texts. Trunholt: Brepols, 1991-.